„Könnyű Voltaire-nek, mondta Goethe...”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XX. ÉVFOLYAM 2009. 13. (531.) SZÁM — JÚLIUS 10.

ára 2 lej

Román Viktor szobrai az 1. és 4. oldalon

- **Kinde Annanáriával beszélget Demeter Zsuzsa**
- **Bíró Zsófia esszéje a posztmodern utáni korokról**
- **Bertha Zoltán tanulmánya Németh Lászlóról**
- **Szőcs István: Szerepcserék**
- **TIFF 2009 – Papp Attila Zsolt, Jakab-Benke Nándor**
- **A NAGY KILOMETRIK**

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Hol a kezdet s hol a vég?

(Sütő András *Erdélyi sors, erdélyi irodalom* című tanulmánya alá)

Úgy, hogy SINISTRA körzet, majd Bodor Ádám nevezi el. Rodostónak s egyéb Tatárpusztának Rogériuszról és Mikesről nevezik el.

A sors szólt reánk. Olyan parancsoló eréllyel, ahogy a *Niebelung-ének* vagy a *Kalevala* dolgában. „Sütő szerint egy jaj-kiáltással kezdődött ez az erdélyi irodalom. A Kós Károly-féle jaj-kiáltással. És azzal a hívással, hogy álljanak meg a menekülő emberek... Az erdélyi magyar irodalom valójában tehát egy megálló és otthonmaradó emberrel kezdődött... hogy egy menekülő tömeggel szemben ment egy Benedek Elek... Emberek, menjünk vissza és próbáljuk megmenteni az országot egy más országon belül, egy más hatalom alatt.”

Aki egy versidézetet folytatni tud, az egy kommunikációs rendszer része. Minden, de minden részben egy-egy anyanyelv, részben az egyetemes műveltség része. Valami hatalmas, összecsukható közös emberi nagyság dolgai vagyunk. Egy romantikus szerzőtől kölcsönzött patetikus, de találó képpel: az ember akkora, hogyha teste csupán egy pillanatra is magára ölthette volna lelke méreteit, nyomban leomlottak volna körülötte a börtönfalak. A kép képességeiben óriási biztonsági készletek és kiutak kísérték a nemzeteket s az emberiséget történelme folyamán.

Könnyű Voltaire-nek, mondta Goethe, neki mindig kéznél volt a tehetsége. Egyik jelentős kortársa Kosztolányival kapcsolatban ismétli meg ezt az építő irigységet sugárzó megállapítást. A helyzet, a jelenet valószínűleg ezerszer ismétlődik a kultúra folyamatában. Érték az értékre hivatkozik, azt mutatja fel a világnak, annak mélabús tudatában is, hogy korántsem az értékek tudomásulvételével, nyilvántartásával, folyamatos beépülésével történik az újabb meg újabb fordulat, hiszen a világ mindig krízisállapotban volt. Az irodalom a maga módján, mint egy külön könyvelésben adta meg a maga válaszait a megkerülhetetlen kérdésekre.

Így Erdély hirtelen elanyátlanodott múltjában is. Az ősi felismerés, hogy aki öregbíti a bölcsességet, öregbíti a szenvedést is – csak látszólag van ellentmondásban az irodalom ősi és örök értelmével, céljával.

Ülök egy mai íróasztalnál, szemben a zöld suhogással, és azon morfondírozom, hogy egy levél a diófáról úgy is tűnhet, hogy levél a diófáról, holott csak fólium, nem episztola, holott episztola, nemcsak fólia. Ám az új levelet csak morzsolgatom, csak gyűrögetem szórakozottan.

Valami könyv után bejártam a könyvesboltokat. Egyre újabb az erdélyi irodalom. És kaptam véletlenül egy másikat, amelyről nem is tudtam, s ami most visszakapcsol korokat, időket, hangulatokat, gondokat. A munka kedveit és szomjait. Ellendít a holnap felé. Az értékek körül érzelmi életünknek is folyton témái akadnak. Itt van például ez a diófa, ez a nagy zöld felhő, ősszel nagy sárga felhő, aranyfolt, a nagy csipke, átlátszóvá váló láthatárdarab. Én ezen a fán, mikor pihenésül csak rápillantok, az Anonymus- meg a Zrínyi-korabeli távoli délutánokat érzem, de Swiftet és Cervantest is. Az egész világirodalom fenyegető vagy vigasztaló (kinek milyen olvasott a lelkiismerete) jelenléte támad a helyén, a színéből, formájából. Abban a pillanatban velem vannak a fogékonyság eredeti, öröklött, primer, Transzszilvánia előtti és Erdély utáni érzékszervei. Kötnek az élethez. Az én még meleg életemhez abban a pillanatban. Holt és elméleti és hideg dolgok. Lidércfény, áltűz, mely csak világít, pokolnak és mennyországnak is nem több, csupán vetítés. Mert a kultúra mindig és folyton integráció, továbbgondolás és továbbépítés – a megfigyelés megfigyelésének rögzítése és rögzítettsége.

„Az első világháború elvitt negyedmillió magyart – mondja Sütő András –, a Ceauşescu-diktatúra rengeteg magyart vitt el, pontosan nem tudjuk, mennyit... csak zárójelben mondom, hogy micsoda szégyen és gyalázat egy ilyen drámai sorozat után azt állítani, hogy a magyar kormány nem elég érzékeny a szomszéd népek nemzeti érzékenysége dolgában...” Mondja ezt Sütő András a történelemből hozott látnoksággal és lehunyt szemmel.

OLVASÓINK FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012.
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

Beszélgetés Kinde Annamária költővel, újságíróval

Tükröt tartani a démonok elé

Nemrég rábukkantam egy régebbi, rövid, provokatív versedre: Kolozsvár nem szerethet, vagy ki tudja, *ez a címe. Mi az élményháttere ennek a szövegnek – valóban úgy érzed, hogy Kolozsvár nem szeret?*

A vers, amire utalsz, 2006 decemberében született, amikor is a *Mondhatatlan* című könyvemet vittem el bemutatni Kolozsvárra. Mivel ritkán járok arrafelé, azóta sem voltam, meg azelőtt is elég régen, jól esett volna találkozni néhány emberrel, gondoltam én akkor. De nézzük a verset, rövidke, belefér: „Hogy mért nem szerethet Kolozsvár, / nem tudja azt, csak Orbán János / Dénes, meg a többi titánok: / zsoltok, endrék, attilák, lászlók, / zoltánok, ferencek, egyéb fejedelmek, / lajosok, imrék, gézák, más királyok." Sokáig úgy gondoltam, hogy íróknak-költőknek figyelni kell egymásra, én így szocializálódtam. Aztán saját frusztrálódásom árán kénytelen voltam megtanulni, hogy elsősorban mindenkit a saját érdekei, szükségletei irányítanak. Kukorelly Endre nemrég Nagyváradon arról beszélt, hogy a kortárs magyar irodalom kemény világ. Na lássuk akkor, mondom én most.

Az irodalmi Kolozsvárt egyébként korábban zárt, elitista közegként érzékeltem. Ami persze részleteiben nem feltétlenül igaz, hiszen a *Helikon* szerkesztőségében például mindig szívesen fogadtak, ahányszor csak bekopogtattam. De a Kolozsvár-szindrómámhoz tartozik az is, hogy például az 1988-ban, a Forrás sorozatban megjelenésre szánt anyagomat úgy kaptam vissza 1991-ben egy rövid levélke kíséretében, hogy nekik, mármint a Kriterionnak, most fontosabb dolguk van, mint ezzel foglalkozni. Így azután csak 1996-ban jelent meg az első könyvem, szinte ugyanaz a válogatás, a Mentornál. Mert Marosvásárhelynek – hogy a városoknál maradjunk –, feltűnt, hogy nincs könyvem.

Azután meg elmentem lelkesen E–MIL-t – Erdélyi Magyar Írók Ligáját – alapítani, amikor hívtak Kolozsvárra, és ebből is újabb frusztrációk fakadtak, azt a fajta közösségi szellemet, odafigyelést, amit én szorgalmaztam, a fiúk másként gondolták. Az E–MIL-ből való kilépésemmel ez a fejezet is lezárult. Egyedül Sántha Attilával szemben van még némi lelkifurdalásom, akit részben igaztalanul bántottam akkor, hiszen benne valóban megvolt a szándék a másokra való odafigyelésre, a „vidéki" írók segítésére is.

És mi a helyzet Váraddal? Azonkívül, hogy szülővárosod, Nagyvárad gazdag kulturális-irodalomtörténeti hagyománnyal rendelkezik. A város szellemi életének egyik alakítójaként mit jelenthet számodra a „váradiság" – ma?

Ez nagyon kedves és megtisztelő feltételezés, hogy én a város szellemi életének egyik alakítója volnék, csak éppen nem igaz. Bár az is vizsgálatra érdemes kérdés, hogy mit is jelent ma a város „szellemi élete". A *Várad* folyóirat versszerkesztőjeként dolgozom immár harmadik éve – másodállásban. Ugyancsak három évvel ezelőtt a Nagyváradi Magyar Diákszövetség keretében kezdeményeztük az Ady Endre Sajtókollégium néhány volt hallgatójával az író-olvasó kör megalakulását, ahol főként kortárs magyar írók, költők műveit olvastuk közösen. Ez a kör most is él, nagy őszi akcióra készülünk, Ady és Léda megismerkedésének napján, szeptember 6-án megünnepeljük a szakítás napját, vers- és paródiapályázatot hirdetünk. Ezzel, úgy vélem, ki is merül az én „szellemi alakításom". Nem hiszek már az intézményekben, túl lassúak és túl merevek az én gondolkodásomhoz képest. Abban hiszek, hogy ha az emberekben megszületik az igény valamire, akkor azt megpróbálják megszerezni, megteremteni maguknak. Várad egyébként valamiféle régiós központ szerepére készül, majd meglátjuk, mi lesz belőle.

Az életrajzodat böngészgetve, érdekes „ugrásokra" lelhetünk. Nagyváradon születtél, de Brassóban szereztél diplomát, ráadásul erdőmérnökit, ami nem épp szokványos végzettség egy költő számára. Hogy alakult így a „pályaív"?

Az, hogy Váradon születtem, szinte a véletlen műve, ha várok még egy kicsit, valószínűleg Marosvásárhelyen születek meg, hiszen szüleim, akik Temesváron akkor végezték az egyetemet, végig azt tervezgették, hogy ott fognak megtelepedni. Édesapám ugyanis Székelyszálláson született, Marosvásárhelyen érettségizett, sok szempontból jó ötletnek tűnk 1956-ban oda költözni. No de az egyetlen élő nagymamám meg Váradon lakott, így hát végül idejöttek, mivelhogy nekem sietős volt a dolog.

Brassót, illetve az erdőmérnökséget pedig azért választottam, mert 1975-ben, amikor én érettségiztem, már olyan világ volt, hogy az én iskolámból, az akkori magyar líceumból is főként műszaki pályákra irányították a fiatalokat. Ha nem tanár vagy orvos lett a gyerekből, akkor volt remény arra, hogy ne valamilyen ókirályságbeli faluba kerüljön az egyetem elvégzése után. Én pedig nem szerettem volna egy gyárban bezárva tölteni a napjaimat. Az erdő mégiscsak tágasabb, szabadabb munkahelynek tűnt. Jó választás volt Brassó. Egyrészt közelebb kerültem a Székelyföldhöz, ahova édesapám révén érzelmileg erősen kötődtem. Azon kívül Brassóba az egész országból jöttek egyetemre románok

Kinde Annamária

Költő, újságíró. Nagyváradon született 1956-ban. Brassóban szerzett erdőmérnöki diplomát 1982-ben. 1990-től dolgozik a romániai magyar sajtóban, 1997-től 2002-ig a nagyváradi Ady Endre Sajtókollégiumot igazgatta. Öt önálló kötete jelent meg, a legutóbbi, *Mondhatatlan* című, a Nagyváradi Ady Társaság kiadásában. Jelenleg az *Erdélyi Riport* és a *Várad* szerkesztője.

is, úgyhogy megismerhettem a különféle romániai régiókból származó fiatalok gondolkodásmódját, és ez nagyon érdekes volt. A szakma pedig egyfajta védettséget is jelentett később, hiszen a rendszerváltásig az erdészet valóságos állam volt az államban. A legszebb és legszabadabb része, az erdészeti üzemtervezés jutott nekem 1987-től, ebben dolgoztam 1990-ig, amikor átnyergeltem a sajtóra.

Ha már itt tartunk: gyakorló újságíró, publicista vagy hosszú évek óta, voltál már főszerkesztő, sajtókollégium-igazgató is, ismered a szakmát elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt. Hogyan fér meg egymás mellett a két hivatás – vagyis költészet és újságírás – idő és személyes habitus tekintetében?

Költők, írók mindig is működtek újságíróként, ennek hagyománya van. Nagyváradon a legkézenfekvőbb példa Ady Endre. Az újságírás megköveteli, hogy figyelemmel kövessem szűkebb-tágabb világomban az események alakulását, a folyamatokat. Ez érdekes is, hasznos is. Fontosnak tartom, hogy az ember értse, mi történik vele, körülötte. A költészet pedig a szabadság területe, bár nyilván ez is viszonylagos. A hivatások sorában a családanyai minőségem sem elhanyagolandó, így hát nem kétféle, hanem háromféle feladat végzését kell folyamatosan összehangolnom. Sokat segít mindhárom területen, illetve az összehangolásukban is az, hogy a sajtókollégiumban kommunikációelméletet és -gyakorlatot tanítok. A kedvenc szakemberem ezen a területen Eric Berne, aki többek között azt mondja, hogy az embereknek a legnagyobb problémát az idő strukturálása jelenti, születésüktől halálukig. Hát nekem legalább ezzel nincs gondom.

A Mondhatatlan *című verseskötetedet, egyes kritikusai szerint, nagyon is „mondható" verseket tartalmaz. Valóban az lenne a vers, amit mondani kell?*

A *Mondhatatlan* kapcsán mondhatóságról beszélni bagatellizálás. Ennek a kötetnek a gerincét a *Szandra May a zombigyárban* című hosszúvers adja, illetve a címadó szonettkoszorú, amelyben nagyon is aktuális félelmekkel birkóztam, amíg írtam. Olyan félelmekkel, „nem ember szívébe való nagy késes"-kel, amelyekről úgy gondolom, sokak számára kimondhatatlanok. Legyőzni őket csak úgy lehet, ha előbb nevet adunk nekik, ha kimondjuk a nevüket. Ez

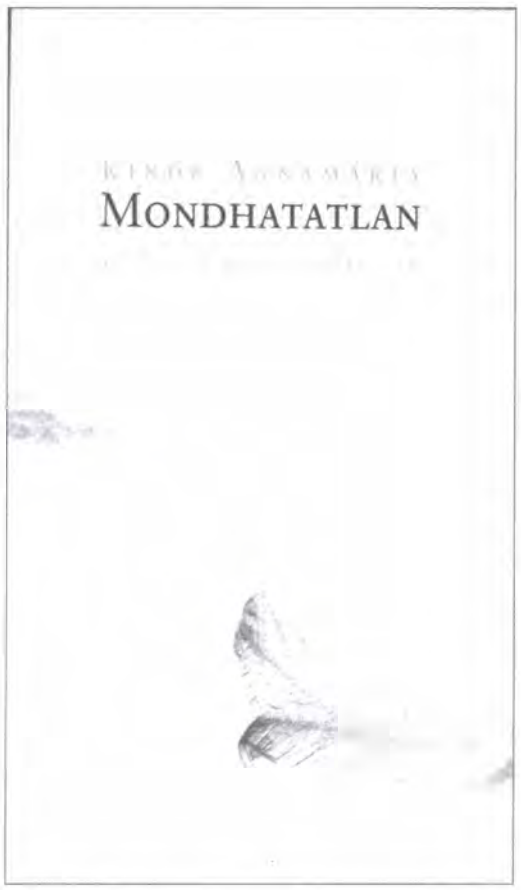

is egy régi módszer. A démonok elébe tükröt kell tartani.

A hó, a hóhullás verseid egyik visszatérő motívuma. Az erdélyi magyar lírában, más költőknél, íróknál is – Király Lászlótól Ferenczes Istvánig – meghatározó, gyakori szimbólum a fehérség, a hó, a tisztaság. Nálunk mintha többet havazna, mint másutt? Mi kötheti össze a különböző „hóhullásokat"?

Szerintem ugyanarról a hóhullásról van szó. A kritikusok, akik szeretik dobozokba rakni az írókat, költőket, néha bajban vannak, amikor az én dolgaimat kellene valahova besorolni. Pedig nem olyan nehéz feladat ez annak, aki ismeri a huszadik század második felének erdélyi költőit. Nem formákban és témákban keresendő az összefüggés, hanem valahol mélyebben. Király László ma is az elsőszámú kedvenc. Ferenczes István versei is ott fájnak valahol a szívem közepében. S ha már hóhullás és fájdalom, akkor nem szabad kihagynom Farkas Árpádot. *Fehérben* című versének négy sora jut leghamarabb eszembe erdélyi havakról: „Aludjatok csak kiterítve szépen / a szuszogást majd gondozza a szél / a fájdalom pirosa úgyis észrevétlen / üt át majd mint a gézen a vér".

Több köteted épül a Szandra May-figurára. Ki ő, tekinthető lírai alteregódnak? Vagy része a gazdag kortárs szerepjáték-panteonnak, Al. Nyezvanovval, Vaszilij Bogdanovval, Caius Licinius Calvussal, Lázáry René Sándorral és másokkal (mondjuk, Tom Vanguarddal) együtt? Engem Weöres Psychéjére *emlékeztet Szandra May alakja. Szét lehet ezeket a minőségeket, kategóriákat választani?*

Szandra May közvetve Mohás Líviának köszönheti irodalmi megszületését. A *Korunk* közölte egy tanulmányát a kilencvenes évek elején. Ebben arról ír, hogy az írók a leszakadó személyiségrészeiket írják meg. Ilyenek Szandra May és Tom Vanguard is. Nem szerepjátékról van szó, ez inkább távolítással való közelítés. Egymást és önmagukat keresik ezek a figurák, harcolnak vagy megadják magukat a sorskönyvükbe vésett instrukcióknak.

Mi lesz a Szandra May-figurával: „továbbélteted-e" következő kötete(i)dben? Vagy más irányban indulsz? És azt lehet-e tudni már, mikorra várható az új Kinde-verseskönyv?

Kérdezték már tőlem, hogy Szandra Maynek mi lesz a vége, talán öngyilkos lesz? Azóta se értem, mitől juthatott ez eszébe a kérdés kiötlőjének. Valószínűleg nem leszünk öngyilkosok, sem én magam, sem Szandra May. Azt sem tudom még pontosan, hogyan alakul majd a sorsa. Az ő képletében sokkal nagyobb a szabadság foka, mint például a Tom Vanguardéban, aki ugye, azzal kezdte az irodalmon belüli pályafutását, hogy elhalálozott. Most már egyre jobban éget annak a szüksége, hogy az ő történetüket összerakjam egy követhető, érthető könyvbe. Ebben a kötetben a jelenlegi tervek szerint próza és vers váltogatja majd egymást. Nagy munka lesz, alig várom, hogy érdemben hozzáfoghassak.

A következő verseskönyvem azonban, amely a pozsonyi AB-ART Kiadó és a *Várad* folyóirat közös kiadásában jelenik meg még az idén, nem tartalmaz Szandra May-verseket. Régi és új Kinde-versek lesznek benne. Az áprilisban megrendezett budapesti könyvfesztiválra jelent meg az első fordítói munkám kötetben, Traian Ştef versei magyarul, *Hölgy rózsaszínben* címmel, az AB-ART *Európai költők* sorozatában. Ha ezt is beszámítjuk, akkor a most készülő verseskönyv lesz a hetedik. „A hetedik te magad légy", parancsolja József Attila. Hát én most, ebben a könyvben, rejtőzködő alkatomon erőt véve, igyekszem „lelepleződni". És bízakodom, hogy ebben segítségemre lesz Demény Péter, a kötet szerkesztője is.

DEMETER ZSUZSA

KINDE ANNAMÁRIA

Holtomiglan

1.

hívtalak
hangtalan
rettegve kisszobában
ha fölém hajolt
a vízen járó árnyék
kapaszkodtam
homályos képbe
tudtam érintésed
óv meg a haláltól
de nem volt neved

így hát
hiányodba
kapaszkodni
sem tanultam

majd rájöttem
lehetnél
lenned kéne

azóta
együtt élünk
boldogan
az égető
szorongató
kínzó
felesleges
hiánnyal

2.

felfut a falra
beborítja
kivirágzik
látom
védelem
hálásan
zöldért vörösért
csak télen
rettentő
a csupasz
indaszövevény

3.
nincs annál semmi biztonságosabb
mint komód fölött álló falióra

4.

fejjel lefelé lógnak
párba kötve
reménytelenül
fölöttük dúl az alku
rémítő
hogy kiszolgáltatottak
a puha tollpihéket
borzoló leheletnek

5.

rajzoljatok
színes kört négyzetet
kettőt hármat négyet
almát pirosra
sárgára körtét
szilvát kékre
de én
csak azt szeretném
nézni
amint a harmatcseppet
felissza a nap

6.

ciróka ciróka
anyád nem szeret
maróka maróka
nem játszik veled
simogasd magad
vagy üss verekedj
bírd ki addig
amíg a jó szülők
lekötik majd
feloldozzák kezed

7.

nem is pillangó
csak káposztalepke
gyermekláncfű
nem szárnyas virág
majd téged is messze
hova gyökerezned

milyen magból milyen virág
petúnia vagy árvácska talán
kavicsos földben portulácska
semmi előkelőség
nem hortenzia
nem kardvirág
dália tearózsa
nem tarolt
orgonabokor

8.
miről beszélnek
bokrok és a fák
olajfűz susog
ígérget az akác
titkolóznak a hársak
orgona dúl
jázmin settenkedik
bekerít a lonc
hintik szirmukat
kényes cseresznyefák

9.
csibét barkát nyuszit
rajzolsz a tojásra
színes tussal
a három lábú
teázó asztalkára
felteríted a hímzett ibolyákat
azután várunk
csilingelnek
likőröspoharak
sütemény szárad
körmöt rágok
kék bársonyruhában

10.
nem látok
nem látok
nem látod hogy
nem látok
anya se látja
apa se látja
csak a tanítónéni
látja hogy
nem látok
pápaszemes kígyót
hiába kiabáltok

11.
menyasszony leszek
minden vasárnapon
fehér ruhába öltözöm
fejemre igazítják
majd a fátylat
végével barna fürtös
leányka lépeget
oltár elébe állok
minden vasárnap
holtomiglan
holtomiglan

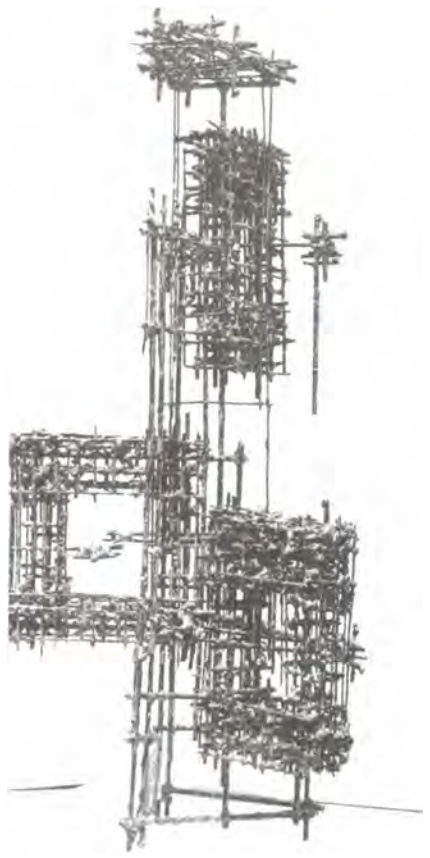

BÍRÓ ZSÓFIA

Krónika a posztmodern utáni zivataros korokból

A ceruzákkal kezdődött. Egyszer csak nem lehetett tisztességes ceruzákat kapni. Mindegyiken annyi nyuszi meg mókus volt, hogy kifordultak az ember kezéből. Tollakat még csak-csak, de bizonyos dolgokhoz – jegyzetek készítéséhez, rajzolóknak, hogy hallják, ahogy surrogva biztatja őket a papíron, gyerekeknek, hogy gyönyörködhessenek egy tizenkét darabos, pléhdobozos Faber-Castell-készletben –, és ahhoz, hogy elkezdjen valamit az ember, ceruzára van szükség. Tollra akkor, amikor már biztosak vagyunk benne. Végül csak az Ikeában lehetett normális ceruzákat találni, mert akárhogy is igyekeztek másként tenni, még mindig voltak az életünknek olyan részei, ahol nélkülözhetetlenek voltak. De ott meg kicsik voltak, hogy ne tudjuk őket sokáig használni. Ráadásul folyton meg kellett értük küzdenünk a gyerekekkel, akik, amint meglátták őket, nem tudtak ellenállni az ősi vágynak, hogy birtokolják őket, minél többet. Egyszerűek és barátságosak voltak a ceruzák az Ikeában, munkára termettek. Nem haragudtunk a gyerekekre. Ők meg néha megsajnáltak minket, és adtak nekünk a zsákmányukból, amikor látták, milyen kétségbeesetten rohangálunk az emeletes ágyak és a konyhaszekrények között. Ceruzahegyező is csak néhány helyen volt már, vidéken, és azok is mind törték a ceruzák hegyét. Töltőtollat, olyat, amivel írni lehet, se lehetett már sehol se kapni, csak olyat, amivel aláírni. Azokkal a tollakkal, amik meg voltak, csak csúnyán lehetett írni. Aztán a füzetek. Vagy azt mondták, hogy famentes, környezetbarát, pedig csak ronda szürke volt, vagy olyan színük volt, mint a fagyiknak, és mindenféle rajzok voltak bennük már eredetileg, hogy annyival is kevesebb írás férjen el bennük. Nem várták ezek a füzetek, hogy írjunk beléjük. Az alvilág papír-írószerre szakosodott, és egy tisztességes ceruza, amin nem voltak macik, nem lilán fogott, és radír is volt a végén, többe került, mint a nagynéném, ha azt akarják, hogy közben szájon is csókolja az embert. Sokan az alvilág rabszolgái lettek, eladták magukat egy elefántos radírért, mert nem élhettek nélküle, pedig nem tudták megfizetni még a kínai szagosradírt sem. De a maffiózók nem tudtak velük mit kezdeni, mert nem volt tőlük mit elvenni: ilyenjeik voltak csak, hogy *Horatius költeményei az intertextuális kód-referencia tükrében*, *Korai posztmodernek: az Odüsszeia és az Ezeregyéjszaka hermeneutikai vizsgálata* meg *Balogsuta kolbászkák – ír népmesék az ipari forradalom után*. Ráadásul dolgoztatni se tudták őket, mert amikor mondták nekik, hogy mit kell csinálni, folyton csak ámuldoztak, hogy nahát, sose hitték volna, hogy ilyesmi létezik, mert ilyet eddig csak a könyvekben olvastak. Úgyhogy jobb híján összetörték a szemüvegüket büntetésből.

Én nem tudom, kik, de kitaláltak egy csomó rövidítést meg jelet, hogy azt használjuk, ha e-mailezünk meg csetelünk, mintha csak azt gondolták volna, fölösleges olyan körülményesen fogalmazni. Az embereket magukra hagyni a gondolataikkal, ki tudja, milyen következményekkel járhat. Hát ők nem. Ebből az lett, hogy egyre többen nőttek föl úgy, hogy már nem értették azt a nyelvet, amit a könyvek beszéltek, mert nem volt bennük egy szmájli se. Mivel egyre kevesebbet olvastak, s ha írtak, azt is rövidítésekkel meg mindenféle jelekkel, nem csak megfogalmazni nem tudták már, amit gondoltak, hanem érezni sem. Kilenc alapvető szmájlit tudtak érezni. A vidámat, a könnyezőset, a hányósat, a bemutatósat, a vörös fejű szarvacskásat, a szivecskéset, az izzadóshomlok-törölgetőset, meg a kacsintósat. Nem is, csak nyolcat.

Megjelent egy új vírus, „A valóság ördögi karaktere 2.0", ami olyan profin volt megírva, hogy nem csak ADSL-en terjedt, hanem cseppfertőzéssel is. Mivel a vírusgazdákon semmilyen tünet nem je-

lent meg azon kívül, hogy mindannyian ragaszkodtak hozzá, hogy blogot írjanak, az orvosok meg a nemzetbiztonságiak nem nagyon törődtek vele, mert egyetlen laboratóriumban sem tudták 100%-osan bebizonyítani, hogy a kényszeres blogolás a vírus része. Úgyhogy mindenki blogot írt, hogy megmondja a véleményét, mert azt hitték, érdekel valakit. Nagyon szerették volna, ha érdekel valakit, mert otthon meg az ismerőseik között nem volt ilyen. Csakhogy a rengeteg blog pont az ellenkezőjét váltotta ki annak, amit várni lehetett volna: egyre csúnyábban és trehányabbul fogalmaztak. Azt hitték, szellemesek, jól értesültek és szigorúan kritizálják a rendszert, pedig csak felelőtlenül pökhendiskedtek, mert ha nem akarták, nem volt nevük a neten. Nem akarták. Meg aztán olyan könnyen lehetett törölni mindent. Nem úgy, mint a papíron. Ahol legfeljebb át lehet húzni, amit már nem úgy gondolunk. Ha nagyon nem úgy gondoljuk, akkor sokszor át lehet húzni, amíg végül már egyáltalán nem látszik. De attól még ott van.

Szóval megváltoztak a játékszabályok, amiket a könyvekből ismertünk, és nem voltunk tisztában az újakkal. Aki nem vette észre és ragaszkodott a régiekhez, folyvást úgy érezte magát, mintha egy drága, de kényelmetlen és divatjamúlt ruhát viselne éjjel-nappal, és azt gondolta magában: „megint fölszedtem pár kilót" vagy „biztosan a globális felmelegedés. A multik miatt van".

Monsieur Maurice szerint az volt a baj, hogy elszabadult a kétely malaca. Márpedig Monsieur Maurice értett hozzá – az antikváriumában a pult alól Duras *Szeretőjét* adta minden veszélyesen szép lánynak. Meg a boldogtalan férfiaknak is. És nekik is elmondta ezt a kétely malacás dolgot, nehogy már azt higgyék, ők tehetnek a boldogtalanságukról. A nők ilyenkor még titokzatosabban és meggyötörtebben kezdtek el pislogni, a férfiak meg kivétel nélkül azt felelték keserűen és megtörten: „Nekem mondja?" – és megbicsaklott a hangjuk. Senki másnak nem mondta el, csak nekem meg nekik, mert állítólag a boldogtalan szerelem minden más testvériségnél erősebben kovácsolja össze az idegeneket és nyitottabb lesz tőle az ember a természet rendkívüli jelenségeire. Azt is mondta, miután összemagázódtunk, hogy ne menjen veszendőbe több évszázad hagyománya (az idegenek előtt tegeződtünk, hogy ne kelljen annyit magyarázkodni), hogy semmi gond nem lenne a kétely malacával, még helyes is a maga módján. Csak éppen ahol megjelenik, ott attól kezdve minden olyan lesz, mintha véletlenül történne, mert senki nem akarja igazán. Amikor egyszer beálltam a pultba helyettesíteni Monsieur Maurice-t, akkor láttam először a kétely malacát. Azóta annyiszor, hogy néha már föl sem tűnik. Tisztán láttam a fölső polcon a másfél folyóméternyi *Asterix* mellett: rozsdabarna volt, szárnyakkal. Elég csúnya volt. Asztmásan zihált és mosolygott. Ettől még csúnyább volt. Még nem voltam tisztában a dolgokkal, úgyhogy egy nem boldogtalan férfinak, aki a nagymamája könyveit jött eladni, mondtam, hogy „Elszabadult a kétely malaca". A férfi meg azt felelte: „Erről beszélek. Ezért nem szabad olvasni. Ilyen hülyék lesznek tőle."

Eddig azért nem írt a kétely malacáról senki, mert így néz ki, teljesen komolytalan. Nekem viszont mindegy. Engem a barátaim is csak azért hívnak föl, hogy hallják, ahogy csikorgatom a fogaimat. A kétely malaca úgy lett, hogy alapvetően volt. Csak senki nem akarta elhinni, hogy létezik. Egy malac szárnyakkal? Meg lehet őket érteni. Nem túl nagy, tizenöt centi lehet. Viszont a méretéhez képest elég súlyos. Az ember megemeli – nem is gondolná, mennyire nehéz. Nem akarja elhinni. Megemeli még egyszer. Nehéz, ahogy az előbb is. De másnap megint nem hiszi el. Megemeli. Tényleg. Tisztára, mint tegnap. Monsieur Maurice szerint a kétely malaca azért jött pont ide, mert nekünk nincs tengerünk. Mert

>>>>> *folytatás a 6. oldalon*

>>>>> *folytatás az 5. oldalról*

azok a népek, amelyeknek nincs tengere, kevesebbnek érzik magukat a többieknél, meg vannak róla győződve, hogy hallatlan igazságtalanság történt velük, amit még Laurázsiában megszerveztek valakik, és nem tudnak többé neheztelés nélkül tekinteni a többi népre (akár van azoknak tengere, akár nincs). Hiszen nincs semmijük, ami a puszta létezésével fölvidítaná, megvigasztalná és megnyugtatná őket: bármikor el lehet innen hajózni. Amellett a tengerből nyerhető halakban rengeteg ómega3 van, amely a leghatásosabb ellenszere a depresszió-nak. Márpedig azok a népek, amelyeknek nincs tengere, sokkal inkább hajlamosak arra, hogy afféle bizarr és kínos dolgokat műveljenek, amik előtt aztán később értetlenül áll az utókor, mint azok, amelyeknek van. (Azokról a népekről nem is beszélve, amelyeknek hol van tengere, hol nincs.)

Monsieur Maurice azt is mondta, hogy a kétely malaca háborút indított. Csak nem vette észre, mert ostoba. De mindegy, mert azt se tudja, ki ellen, úgyhogy senki nincs biztonságban. Ezért van az, hogy az emberek mostanában úgy csinálják a dolgukat, mintha semmi közük nem lenne hozzá. Ettől aztán a dolgok elkezdtek úgy viselkedni, mint az intézetis gyerekek, akik tudják, hogy senkinek sem kellenek. De én attól félek, hogy nem lehet az egészet a kétely malacára fogni. Mintha mindegyik jelenség összefüggött volna a többivel. Mintha csak szóltak volna ezek a dolgok egymásnak, hogy ide jöhetnek, mert itt jó lesz nekik. Úgyhogy ezek a dolgok idejöttek, megerősödtek és észrevétlenül lebirkóztak minket, hogy teljesen tehetetlenek lettünk. Elkezdték magukat otthon érezni, nem zsenírozták magukat, és egyáltalán nem érdekelte őket, hogy mi mit szeretnénk. Márpedig amit ők szerettek, az nekünk nem volt jó. Nem arról van szó, hogy rossz volt nekünk, hanem hogy nem volt jó, pedig lehetett volna. Nem volt ok az elégedetlenségre, mert mindenki válogathatott a ruhák meg az ételek közül, annyit ehetett, amennyi csak belefért, és mindenből jó sokat adtak, hogy senki ne érezhesse úgy, hogy hiányt szenved valamiben. Csakhogy ezek a ruhák, az ennivalók meg a dolgok, amiket megvehettünk, olyanok voltak, amiket bármikor pótolhattunk, nem olyanok, amikhez lehetett volna ragaszkodni, mert jó velük lenni, vagy amik miatt távoli országokat jártunk volna be, mint a félszemű Jumurdzsák a gyűrűje miatt. Persze az is lehet, hogy csak mi voltunk már képtelenek arra, hogy ragaszkodjunk a dolgainkhoz.

Meg voltunk fogva, ugyanúgy, mint régen – amikor bizonyos alkalmakkor föl kellett vonulni, máskor viszont tilos volt, mert akkor közénk lövettek, mi meg törhettük a fejünket, hogy melyik alkalommal mi a teendő –, csak nem vettük észre, mert most nem az volt, hogy megmondták, hogy mit akarunk, hanem azt mondták, hogy válasszunk. De azt a három dolgot, amiből választani lehetett, ők rakták elénk. Megint egyformák voltunk, csak nem túl feltűnően. Megint nem mi akartunk, hanem mások helyettünk. De hogy kik és mit, azt nem tudtuk. Csak annyi volt biztos, hogy ne nagyon mocorogjunk. Rájöttek, hogy nyugodtan megnyithatják a határokat, mert úgyis mindenki csak a tengerpartra akar menni meg vásárolni mindenféle dolgokat. Az meg nem veszélyes. Mert észrevették, hogy az emberek mindent vesznek külföldön, csak könyveket nem.

Közben meg rengeteg könyvet adtak ki itthon. De annyit, hogy az ember bement egy könyvesboltba, és rögtön elkezdte nyomasztani az a rengeteg könyv, ami ott volt, és amit úgysem fog tudni soha elolvasni, akármeddig is hagyják élni. És addig is, amíg még hagyják, ne érezhesse magát igazán műveltnek, hiszen annyi mindent nem olvasott. Mondom, nagyon ravaszak voltak. Csak az volt a helyzet, hogy ezeket a könyveket nem érte meg elolvasni. Mert egyik sem az volt, amire szükség lett volna. Olyan már volt, hogy nem lehetett olvasni, hogy elvették és elégették a könyveket, s megbüntették az embert, mert birtokolta őket, de itt lehetett olvasni, csak minden könyv címlapja olyan színű volt, mint egy tropikus bikini, és arany színű, dombornyomásos betűk voltak rajta, hogy saját magunk előtt

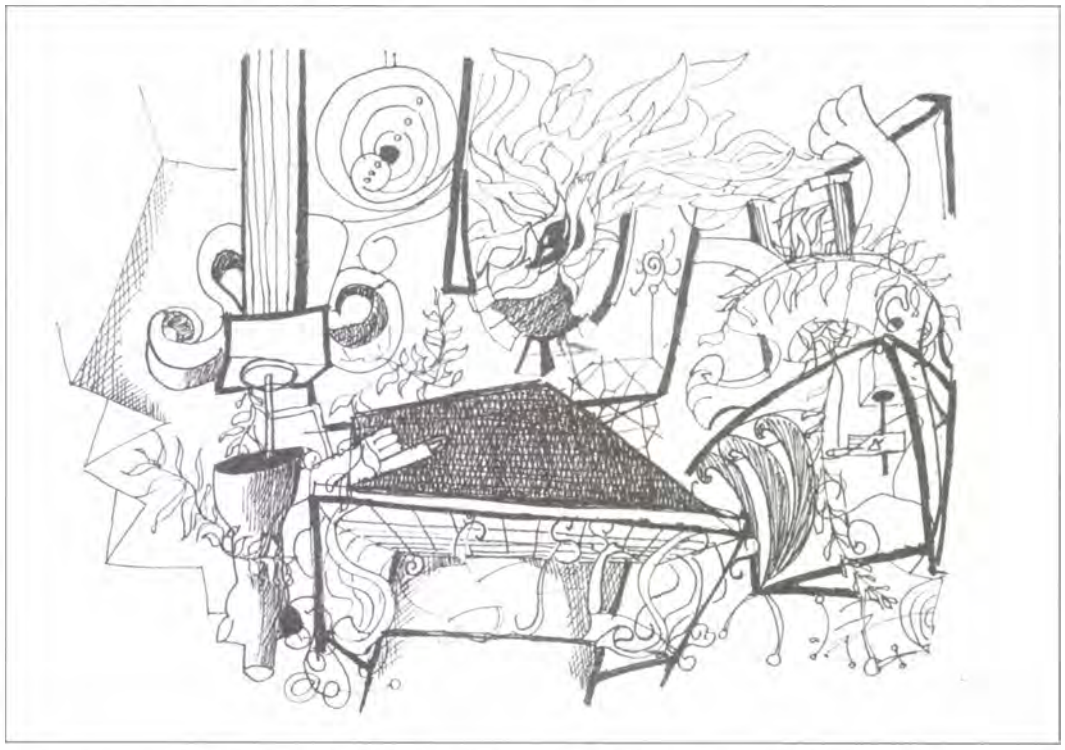

is szégyellni kelljen. Olyan könyveket lehetett csak kapni, amik elsőre nem tetszenek. De másodszorra, harmadszorra sem, akárhány év telik el közben. Viszont olyannak akartak látszani, mintha tetszenének. Úgy csináltak, mintha fontosak lennének. Pedig nem voltak azok. Sőt, becsaptak. Egyszerűen csak váratlan dolgokat csináltattak a szereplőikkel, rafináltan voltak szerkesztetve, hogy meglepjék az olvasóikat, és ijesztő mennyiségű háttértudásukat fitogtatva próbálták lenyűgözni. Vagy rutinosan fontos dolgokról szóltak, amikkel számolni kell, és kutya, akit nem érdekel: misztikus-transzcendens kalandozásról, melynek végén a hős megvilágosodik s elnyeri személyre szabott üdvösségét még itt a Földön, önpusztító lángelméről, aki a konvenciók és lángoló szenvedélye áldozata lesz, tetszőleges önkényuralmi rendszerek által megnyomorított gyermeki lélekről, hűséges háziállatokról, akik több száz kilométert tesznek meg meglepett, vakációzó gazdáikhoz. De ettől még nem voltak jók. Arra akartak kényszeríteni minket ezek a könyvek, hogy szeressük őket azért, amiről szólnak. De hát egy könyv nem lehet erőszakos. Azoknak írták őket, akik akartak ugyan olvasni, de csak olyasmit, amin jól lehet szórakozni, vagy nem fáj nagyon, éppen csak annyira, hogy meghatódhassanak saját maguktól: „szomorú könyvet olvasok. Érzékeny vagyok és intelligens."

Úgy adtak ki könyveket, hogy rossz legyen őket olvasni. Olyan alakúra csinálták őket, hogy nehéz legyen olvasni: négyzetre, keskenyre, hosszúra. Idétlen betűtípussal szedték, túl hosszú vagy túl széles oldalképpel, amitől hamar elfárad az ember szeme, színes papírra, elhagyva a bekezdéseket, tele sajtóhibával. Valamiért azt gondolták, hogy egy könyvnek vastagnak kell lenni, mert csak úgy hiteles. Nem adtak ki vékony könyvet. Ami nem volt elég terjedelmes, azt a nyomdászok meghosszították mindenféle trükkel: vastag papírral, kövér betűkkel, nagy sorközökkel. Az emberek boldogok voltak, hogy vaskos könyveket olvasnak, s nem tűnt föl, hogy egy délután végeznek vele. Nagy és nehéz könyveket csináltak, amikben alig volt szöveg, csak szép képek. Az ember akkor sem tudta volna a kabátja zsebében hordani azokat, ha akarja. Azt csinálták, hogy meglegyen a norma – mert korlátozták ugyan a tisztességes könyvek megjelenését, de azért volt egy szám, amit teljesíteni kellett, a Kontinentális Szövetség előírásai miatt –, hogy a fontos könyveket is csillogó, lila borítóban adták ki. Ez azért volt aljas a részükről, mert azok, akiknek szükségük volt az olvasásra, hozzá voltak szokva, hogy az olvasható könyvek egyszerű, puritán borítóval jelennek meg, s a hivalkodó címlapokat kiszűrte a retinájuk. Azok meg, akik véletlenül megvették a

fontos könyveket, mert ők meg a hivalkodó borítókra voltak ráállva, úgysem értettek belőle semmit, szóval nem ártott nekik. Meghagytak egy csomó klasszikust a könyvtárakban meg a könyvesboltokban, de csak azokat, amik nem azért lettek klasszikusok, mert jók voltak, hanem azért, mert régen írták őket, és valahogy megmaradtak. Az újságokat meg nehéz, fényes papírra nyomva adták ki, hogy azt higgyük, súlyos és komoly dolgokról szólnak. Úgyhogy tulajdonképpen érthető, ha az emberek bedugaszolták a fülüket, és inkább zenét hallgattak a buszon meg a metrón olvasás helyett. Szóval nem kellett itt semmit elégetni, bezúzni, indexre tenni: ami szellemileg gyúlékony lett volna, az nem kerülhetett azoknak a kezébe, akiknél meggyulladt volna. Akikébe meg került, azokéban meg akkor se gyulladt volna meg, ha napalmot öntenek rá, tehát nemzetbiztonsági szempontból ártalmatlan volt. Vagyis végzetes.

Azt mondták, azért nem kell másféle könyveket kiadni, mert minden fönt van a neten. Ami igaz is volt. Egy ideig valóban minden fönt volt, de közben meg tudták, hogy nincs az az ember, aki monitorról el tudná olvasni *A három testőr*t. Mert még ha ki is nyomtatnánk azt a több száz oldalt, az nem könyv. Úgyhogy egy idő után, amikor egyre kevesebben kattintottak az *Effi Briest*re meg *A dzsungel könyvé*re, nyugodtan mondhatták, hogy azért szedték le őket, mert senkit nem érdekelt. Inkább kiadták rövidítve vagy megfilmesítették őket. De úgy, hogy a kaméliás hölgy a végén életben maradt, az *Íliász*ból kihagyták az isteneket, a bibliai özönvíz meg csak egy ingergazdag vadvízi evezés volt, mert minek idegesítsék az embereket fölöslegesen. Ó, nem voltak már komótos, göcsörtös mondatok, súlyosak, mint a pallos, amellyel az igazságos, de idegen uralkodókra szoktak lesújtani orvul a honfiak.

Nem voltak az alkalomhoz illő könyvek. Ami végül is mindegy, mert már alkalmak se voltak. Az embereknek nem volt ünneplőruhája. Az utolsó fehér inget az Alpesi Ansatz nevű rezesbanda pozanosa viselte volna, de a többiek azt hitték, hogy pizsamafelső, és kinevették. Schmidt bácsi meg hazament és gyorsan fölvett egy szép piros trikót, pedig már nagyon öreg volt, és úgy érezte, hogy egy idő óta folyton hibázik. Pedig az övé ráadásul nem akármilyen fehér ing volt: csontfehér, jobb oldalt, a vakbéltájon hímzett fekete tulipánnal, amilyet csak vidéki lakodalmakon, esetleg a búcsúkon lévő céllövöldék környékén lehetett látni. Ráadásul a mi irodalmunk javát nagyrészt olyanok írták, akik ilyen inget viseltek – legtöbbjük még zakót is fölvett hozzá –, de legalábbis a hőseik a cselekmény egy bizonyos pontján föltétlenül fölvettek egy fehér inget. Az ünnepnapokat összekeverték egymással – az egyik elvesztett szabadságharcot a másik elvesztett szabadságharccal, egy vallásalapítót egy nyuszival, akiről senki nem tudta, hogy került a képbe, a sütőtököket az államalapítással –, nem attól voltak ünnepek, amitől eredetileg, ugyanis arra már nemigen emlékeztek. Hanem azért, mert munkaszüneti napok voltak, amikor nem kellett menni dolgozni, se ünneplőben, se anélkül, szóval mindenki maradhatott otthon akár egész nap pizsamában, ami egyáltalán nem úgy nézett ki, mint a Schmidt bácsi inge. Ha szerencséjük volt, akkor a nagyobb ünnepeket erős leárazások követték, melyek csak emelték az ünnep fényét. Megszűntek az illúziók, de látva a kialakult helyzetet, minden negyedik azért megmaradhatott volna, vagy legalább a kékek. Évek óta nem lettek szállóigék könyvekből. Olyanok, hogy *„Barátságosan vállon veregette, majd fölsegítette a porból"*, meg *„másodrendű frissesség"*, meg *„Unatkozik? Vásároljon mosómedvét!"* Amik meg voltak, azokat elfelejtették, mert egyre kevesebben használták őket. Monsieur Maurice asztala mellé a falra egy időben az volt felírva, hogy *Ne feledd Kilgore Troutot!* Aztán leszedte, mert minden nap elolvasta, úgyhogy megszokta, és kezdte elfelejteni. De hogy mért volt fölírva, elrettentő vagy követendő példaként-e, arra Monsieur Maurice csak annyit mondott: „Nem is tudom." Végül egyetlen bútorboltban sem lehetett könyvespolcot kapni. Hogy azért-e, mert nem volt rá igény, vagy azért, mert nem keresték az emberek, hiszen tudták, hogy úgyse lesz, azt nem lehetett tudni.

Orbán István grafikái az 5., 6. és 7. oldalon

Senki nem írt verseket. Még a szerelmesek se. Volt egy irány- és mértékadó irodalmi lap (a többi nem tudom, hova tűnt), amiben jelentek meg versek, de azokat nem értettem. Állítólag mások se. Aztán rájöttünk, hogy ez is része a tervnek: olvashatatlan verseket közölnek, hogy leszoktassanak minket róluk. A veszélyes íróknak meg nagy díjakat adtak, mert rájöttek, hogy súlyos kitüntetés után a lehető legritkább esetben ír egy író érdekes dolgokat, vagy olyasmit, amitől félni kellene. Az volt a lényeg, hogy ne nagyon gondolkodjunk, és a delfinekre meg a bálnákra hivatkoztak, hogy azok is milyen intelligensek, pedig sose olvasnak. Az igazság az volt, hogy ekkora már alig éltek delfinek meg bálnák, de erről nem nagyon lehetett tudni, mert nem voltak már olyan könyvek meg újságok, amik ilyesmivel foglalkoztak.

Mondtuk Monsieur Maurice-nak, hogy talán egy forradalom. A népek is érzik, hogy most annak kell jönnie, még ha nem is gondolnak rá direkt, különben nem járna mindenki olyan ruhákban, mint a milicisták. Monsieur Maurice azt felelte, úgyse menne. Intellektuálisan nem vagyunk azon a szinten, hogy meg tudjuk határozni, ki az ellenség.

– Bezzeg a régi szép idők – merengett Monsieur Maurice. – Amikor az ellenséget fölrakták egy tribünre, és mindenkinek el kellett előtte vonulnia, hogy jól megjegyezze az arcát... A biztonság kedvéért transzparensekre is fölrakták a képét, hogy aki messze van tőle, az is lássa azt az arcot, és amíg csak él, ne felejtse el. A kétely malaca miatt nem lehet nekünk háborúnk. Nem hinnénk el, hogy háború van. Senki nem menne el föllázadni. Mert nekünk malacunk van. Más népeknek kőszörnyeik vannak, és a katedrálisaik tetejéről vigyázzák őket évszázadok óta, igaz, nem túl nagy lelkesedéssel, mert közben borzalmasan fintorognak, szóval megvan a véleményük a dologról. Csakhogy azok között vannak kifejezetten entellektüel kinézetűek, akik elmélyülten szemlélik alattuk a folyót meg a várost, és az értelmiségi mély megvetésével öltik rá a nyelvüket. De legalább nem akarják fölgyújtani a könyveket, mint a másik nép kőszörnye, amit rögtön az ország elejére raktak oda, hogy vigyázza őket, és aminek már ott a kezében a fáklya, amivel föl fogja gyújtani a könyvet, amit szintén a kezébe raktak. Még nem gyújtotta föl, de föl fogja. Minden népnek megvan a maga védőszelleme, csak a miénk nem tud olvasni, mert azt nem lehet röpködés közben, úgyhogy a biztonság kedvéért nem is szeret. Nem szeret, mert a mi nyelvünknek nincs rokona, de még csak hasonlót se beszél senki, mert már az összes nyelvrokonunk kihalt, s ha nem is beszélünk róla vagy gondolunk rá, azért tudjuk, hogy most mi jövünk, és arra a rövid időre igazán fölösleges bármit is olvasni. Itt vannak a baszkok. Nekik soha nem is volt semmiféle nyelvrokonuk – mérgesek is! Ámbátor (mert ilyeneket mondott Monsieur Maurice, hogy „ámbátor", amit állítólag utoljára a *Tüskevár*ban mondott a Matula bácsi) szerintem nem lenne szükségszerű, hogy kihaljunk. Mert más kicsi és a kelleténél öntudatosabb népek ilyen esetekben csinálnak egy jó kis terrorszervezetet, de legalábbis provokatív népi énekeket gyöngyöznek fájdalmukban, és eszükbe se jut kihalni, direkt prosperálnak. Csakhogy ahhoz elégedetlenség meg szenvedély kéne, ami nekünk nincs. Ráadásul rengeteg munka. Meg aztán forradalmat éhesek vagy ösztövér egyetemisták szoktak csinálni, nálunk meg egyik sincs mostanában. De azért, mert nem lőnek ránk, ha nem olvasunk, még nincs minden rendben.

(folytatás következő számunkban)

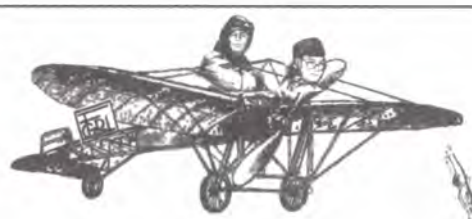

107. Km

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

Formagyakorlat, melyben Zordok nemi erőszak gyanújába keveredik

– A férj megcsalja feleségét, azonban a házasság a nőn áll vagy bukik. Ha szemet hunysz férjed mellékútjai fölött, hozzád jön haza a férjed, a te gyerekeid apja lesz, melletted öregszik meg, miután véget ér a kan lángolása – árulta el addig gondosan őrzött titkát Irénke Barbarának. A két nő összerezzent, amikor Zordok belépett a konyhába.

– Két nap múlva jövök – mondta, majd megcsókolta újdonsült asszonyát, s becsukta maga mögött a bejárati ajtót.

Ha csak tehette, vonattal utazott. Hol a fülkében gubbasztó utasokat vette szemügyre, hol pedig a tovavillanó tájat nézte. A pályaudvaron Dihorjuska várta (neve oroszul görényecskét jelent, s azért kapta, mert ifjú költőként azt próbálta tudatosítani olvasóiban, hogy ahányszor szarni megyünk, jusson eszünkbe: Isten halhatatlan lelkünk mellé egy görényt is elrejtett bennünk, hogy el ne feledjük, hová kell visszatérnie testünknek, amit annyira kényeztetünk).

– Ma két filológus csajnak kell osztanunk az eszmét! – mondta cinkos mosollyal Dihorjuska. Azzal átvette Zordok táskáját, és már indult is a városközpont felé. Különféle színű reklámfények hasítottak át az esti homályon.

A két lány már várta őket a kocsmaasztalnál. A bemutatkozásnál jólesően vette tudomásul hősünk, hogy érkezése előtt Dihorjuska rendesen teletömte fejüket az összes létező és nem létező Zordok-legendával, így a lányoknak már nem maradt más dolga, mint a csodálkozás a mellettük helyet foglaló vékonydongájú férfiún. A legnehezebb része azonban most következett: a semmiről kellett beszélni – kora hajnalig. A két férfi összenézett, majd osztani kezdték „az eszmét", azt hitetvén el, hogy fontos dolgokról értekeznek, a világegyetem kialakulásától a dinoszauruszok kihalásán át a történelem végéig. Az asztalnál mindenki remélt valamit a másiktól, ezért gyorsan telt az idő, egymás után ürültek a sörös, valamint unicumos poharak, a kábulat meg egyre nőtt.

– Gyertek át hozzánk! – ajánlotta hajnal felé az alacsonyabb lány, aki Bea névre hallgatott, és láthatólag Dihorjuskával rokonszenvezett. Nemsokára egy albérleti lakásban találták magukat, ahol újabb sörök fogyasztása közben Bea barátnője, Lilla kívánságára mind a négyüknek Rammstein klipeket kellett nézniük a számítógépen.

Világos volt az ég, amikor Zordok azon kapta magát, hogy kettesben maradt Lillával. Bea már ágyban volt – a falhoz fordulva könnyezett, halkan szitkozódva, mivel mellette Dihorjuska horkolt, kisvártatva azonban ő is mély álomba merült. A harcos Lilla homályos szemeit fürkészte, végighordozva tekintetét karcsú testén.

– Annyira vágyom a csókodra, de nem engedhetem meg magamnak – szabadkozott Lilla, majd felállt székéről, és végignyúlt ágyán. Zordok követte. Egy kopott takaró alatt feküdtek. Pár perc múlva a férfi már a lány elalvás utáni egyenletes légzését hallgatta. Kezei ekkor útnak indultak a takaró alatt. Simogatására Lilla ébrenlét és álom között válaszolt, ritmusos fenékmozgatással adva tudtul igen nagy tetszését, Zordok pedig csak haladt egyre beljebb és beljebb. Unicum- és sörillatot lihegett Lilla tarkójára, miközben kezei ideiglenesen elköszöntek a lány apró, formás melleitől, és belső combjai felé haladtak. A következő pillanatban a nadrágjától megszabadított, lihegőn szemébe néző lányon feküdt. Vad mozgásba kezdett, mohón falva áldozatát, aki nem tudta, vajon ébren van-e, vagy netán álmodik. Miután mindketten nyugalomra leltek, Zordok a másik ágyra pillantott. Meglepve vette tudomásul, hogy figyelme elkerülte Dihorjuskáék távozását a szobából... Néhány mély levegővétel után kézbe vette a lány alsóneműjét, majd felkelt. A fürdőszobába igyekezett, amikor a szobaajtó előtt meglátta szótlanul röhögő ifjú barátját. Győzelmes mosollyal dobta Dihorjuska kezébe a női fehérneműt.

– Megvolt? – kérdezte Dihorjuska.

Megvolt – válaszolta Zordok kiszáradt torokkal, és becsukta maga mögött a fürdőszoba ajtaját. Túl sokáig nem örülhetett a bőrére hulló forró víznek. Női sírásra lett figyelmes. Zavartan lépett ki az ajtón, ágyékán a törülközővel. Ifjú költőbarátja állt előtte sápadt arccal:

– Azonnal el kell hagynod a lakást!

A harcos értett a szóból, s noha nem tudta, mi történhetett, engedelmeskedett Dihorjuskának. Magára kapkodta ruháit, pillanatok alatt lábán volt a cipő, vállára dobta táskáját, és távozott. A kocsma felé vette útját, ahol a „nagy program" kezdődött. Kávét rendelt a jól fésült pincértől, s elégedetten nyújtotta volna ki lábait az asztal alatt, amikor hirtelen fura érzése támadt. Gyors mozdulattal emelte füléhez telefonját:

– Dihorjuska, tüstént számolj be, mi volt a baj???

– Megerőszakoltad a csajt, te idióta barom!

– ???!!!

Zordok kinyomta a telefont, és azonnal kijózanodott. – Nem lehet igaz! – gondolta, vagy ő, vagy pedig Lilla, de valame-

lyikük abnormális! Rohadt libája, szégyenében hazudik a barátnőjének!

– Kurvapecér, okleveles bajkeverő, páratlan pofonok prófétája – gondolt a ráaggatott díszítőjelzőkre, miközben nyugtalanul sétált a taxik között. Nem tudta, mennyi idő telt el, amikor megszólalt telefonja.

– Jó napot kívánok, Oltean őrmester vagyok. Nemi erőszak vádjával körözzük. Azonnal jelentkezzen a Mircea Eliade utca öt szám alatti rendőrőrsön! Köszönöm.

Zordok halálsápadttá vált. Soha éle-tében nem volt dolga a törvénnyel. Hitetlenkedve rázta fejét. Maga előtt látta megdöbbent apját, zokogó feleségét, majd a börtöncella apró rácsos ablakát. Félelmet érzett, amely arra kényszerítette, hogy leguggoljon az út kellős közepén. Autók dudáltak rá.

– Megbolondultál?! Menj arrébb, te őrült!

Döbbenettől kimerülten vonszolta magát a legközelebbi járdaszigetig, ahol egy villanypóznának támaszkodott, hogy el ne zuhanjon. Szíve vadul vert, erőtlenül kapkodta a levegőt. Hüvelykujját pulzusára téve próbálta csillapítani magát. Sötét gondolatok cikáztak agyában. Homályos képeket látott, s az utca hangjai sem jutottak már fülébe.

– Tégy már valamit! Védd magad! – ordította egy belső hang, de a menekülésen kívül semmi nem jutott eszébe. Újra füléhez kapta telefonját. Kétségbeesetten hívta Andrást, aki mint a helyi poéták önjelölt fejedelme, ismerős volt rendőri és alvilági körökben egyaránt.

– Nagy bajba kerültem! Segíts! Köröznek nemi erőszakért! – lihegte egy kapunak dőlve.

– Ne tégy semmit, azonnal gyere a kocsmába, ahova tegnap érkeztél!

Az asztalnál mindenféle literátorok döbbent sokasága várta, köztük Dihorjuska. Zordok erőtlenül rogyott a székre. András egy pohár vizet kért számára, s a többieket hátrébb parancsolva arcához hajolt:

– Beszélj!

– Tegnap érkeztem, és Dihorjuskával épp ennél az asztalnál ittunk két filológus lány társaságában, majd elmentünk a lakásukra...

– Tovább...

– Dihorjuska elaludt párja mellett, én pedig a másik lány mellé feküdtem...

– Tovább ...

– Mindenben engedett, sőt, nyitva volt a szeme, és élvezte...

– Egészen benne voltál?

– Egészen.

– Hova engedted?

– Ö...Ö...Ö... Nem bele...

– De egészen benne voltál, nem?

– Egészen.

András a pultnál álldogáló Dihorjus-kára pillantott, majd lesütötte szemeit, kajánul elmosolyodott, körülményesen kotorászott zsebében, és Zordok orra elé dobta a hivatalos körözés szövegét tartalmazó cetlit. A poétasereg falat rengető röhögésben tört ki. Zordok felállt székéről. – Idióta baromállatok! – horkant föl, majd végső erejét összeszedve falhoz vágta a vizespoharat.

Részlet egy készülő regényből

LÁNG ORSOLYA

Holtpont

A fagytól csengettyű-jegek
nyíltak ujjaim hegyén.
Mellédadom, nem ellened
a léptemet, mi még enyém.

Párnába oltott álmaim!
Összecsomósult tollakon
huzat feszül és szálain
át hallgatásom hullatom,

és angyalárnyú démonok
imádkoznak a lelkükért
–míg tíztől visszaszámolok –
meging ma mind, mi eltökélt.

A levegőben hóesés
torpan meg épp, s a házfalon
érvényes marad a hirdetés.
A hely talánya hűlt halom.

Utólag

Asztalomon rozsdázik a kés
és az égen alvad a felhő,
párkányon tovagörget a szél
egy áttetsző póktetemet.
Helyén van a tétova lét is,
lásd, én észre se vettem,
ehelyett lekapartam a bőrt
tenyeremről.
Összegubancolt dolgok
szúrták aznap a talpad,
megvirradt, pedig éjjel
megtorpant a szökőár.

Szerelem

Rámvirágzik a szíves elme,
külön kerül a test szerelme,
mintha egy csupor is felborulna,
s a gyolcs a víztől elborulna.

Ruháim közt egy tigris piheg,
dörmögését az őz érti meg,
s ha a mesében vad az állat,
valóságomban sír utánad.

Egy szerelmes énekel

Térűinken dér legel,
a nap szemlél és mérlegel.
Feléd futok mezítlábon,
hasztalan: nem érlek el.
Mélységnek és magasságnak
árnya kél és fénye kel.
Hozzám termesz, fény porában –
lábujjaid érnek el.

Mellékdal

Tőled jöttödet vártam el,
magamtól most egy dalt csupán.
Délben, reméltem, itt leszel.
Hiányod megnyúlt délután.
Dalomban én szelíd leszek,
mint esti langyos házfalak.
Szívemre gyógyfüvet teszek,
ha bánatommal bántalak.
(Ha domb mögé lement a nap,
hozzád ment le, a domb mögött.
Ha fára másztam, láttalak,
s néztelek, míg a lomb törött.)

Tegnap esch Ma edj Nemet Waroschkaban

Wiset köpö Köfejeck
Njelötschöwön hetβashuβ Ew tschordogal
Wisbe köpö Djermekeck
Üschtökükön olwad el a Napschugar

HAJÓS JÁNOS (Azúr)

Mondottam ember:
nem mondtam semmit!
Most is csak képzelődsz.
(Jelenlétem forgószélt okoz:
tudatod folyton bepörög.)
Nem azért teremtettem
rémálmokat és tengereket,
hogy megtoldjam őket
magyarázkodással. (Lábjegyzetekkel
lássam el a Himaláját?!)
Elégedj meg a hegyek tekintetével.
A levéltánccal és a hullámzással.
A víz alatti aszállyal,
amit lelkifurdalásnak nevezel.
A párolgás regényével –
elégedj meg a boldogsággal,
az ajkadon lecsapodó sóval.
Nyalogasd bízvást!
És kérdezz olyat,
amire nem felelhet érdemben
álom, izcsobogás.
Vagy akár egy ajtónyikorgás.
Kérdezz hát olyat, ha tudsz,
amire nincs és nem is volt válaszom.
Mondottam ember,
akkor majd válaszolok.

Mondat a felejtés ellen

A nagy Kilometrik 105. számában megjelent Constantin Acosmei-szövegek alatt nem jelent meg a fordító neve, melyért a fordító szíves elnézését kérem, már csak azért is, mert Szántai János volt a **Tra-ford tér** rovat egyik kitalálója. Felejtés ügyben, és az ellen harcolva térben és időben, csak most, megkésve bár, de törve nem, külön köszönet Lőrincz Gyulának a **Tra-ford tér** rovatfejlécének elkészítéséért. Az érintettek megértését köszöni

a szerk.

GABRIEL CHIFU

Ars poetica
Artă poetică

néhány hely szertefoszlik a légben
mint egy könyv lapjai.
a mondattan magamagának gyártja a szabályait
mint folyó, mely lustán ássa medrét.

a parton mirmidon-hangyák jelennek meg, ezren s ezren,
a minden lapján hatost mutató nagy kockát cipelvén hátukon,
a megelevenített kockát, mely mosolyog.

„ki emeli föl, ki dobja meg, mondom,
lássuk, mi jön ki,
az élet hatosa vagy a halál hatosa ?"
ennyi. ebben áll az egész művészet.

A túzok
Dropia

Apám apjának az apja azt mondta apámnak,
hogy látta őt s megvakult.

Egy csodálatos arany-magban lakik.
A mezőkön halad: ő az a láb, amivel
a hold a fűbe lép,
s amivel faluról-
falura halad. Ő csak a két óra
közötti szabad helyen fér el,
két egymásra következő nap között, s eképp
nem rozsdásodik meg az időtől
s fénylő a tolla, csillogó ... Egy vadász
le akarta lőni őt, de
megfordult a golyó a csőben, a puska szertefoszlott és szétfolyt,
a vadász már nem találta meg a hazafele vezető utat,
ott maradt az égbe zárva.

Ah, mennyire várjuk remegve: az egyik télen
megközelített egy helységet –
s éjjel mint napfénytől világosodtak ki a kunyhók,
a fény lerombolt néhány régi házat,
a hó elolvadt, a elszáradt falevelek
kihajtottak, az asztalon lévő üres kannák
megteltek erős borral – a várakozástól

házaink hűvös magok
a túzok számára.

Dal a város szép hölgyéhez
Cântec pentru femeia frumoasă din oraş

Ha egy éjjel a villanytelep
szünetelne
a város kivilágosodna pazar mód
húsod fényével
mint homályos pincékben az ó-bor
úgy világít s érik testedben a fény

mesebeli, dinamit- s azúr-melleid
áldott hurrikán mely elporlasztja
a szürke háziasszonyokat
előttük borulnak le az apák s a fiúk is
ők vonzzák erre a vidéki utcára
a tengert a tengert a tengert

abban a pillanatban amikor megpillantottalak
másodszor születtem újra
illatos, hű olajjá változtam
mellyel bőröd s hajad kened
megfejthetetlen csavargó árnyas hajad
mely tárgyakat delejez

házad kertjéből
nedvektől zsongva kel föl majd a nap
egy elvakító nap
mely bűneidből született

Éj, veled
Noapte cu tine

A folyómélységű szőnyegben, szoknyád ráncaiban,
melleid között,
mindenütt a szobádban.
megpenészesedetten, eltiportan – zöld angyalok.
Hajad, mely egy megfélemlített élőlényhez hasonlít
megláncol –
büntetés vagy megváltás?
Szemérmetlen részegségünk
megfordítja a csillagokat, a számokat,
és a dolgokba az eltűnés vágyát
oltja ... Ah, mint egy
óceánná vált vízcsepp
az élvezetek eme éjszakája
elárasztja a múltat s a jövőt.

Később testedből
egy meggyőző, kegyetlen szél tör elő :
a halál.

Hiányzási gyakorlatok
Exerciţii de absenţă

Fáradhatatlanul ingázok önmagam s az űr között.
Jancsi zsebének kavicsaihoz hasonlatosan
sorakozok azon a végtelen úton.

Mint az aszfaltba
úgy temetődik be hátgerincem
a szürke égbe.
S ahogy billen az ég, elrettentően kínoz.

Az önmagam s az űr közti végtelen úton
szerteszóródok Jancsi zsebének
kenyérmorzsái gyanánt.
Jönnek a verebek, és csipegetnek belőlem. Nem vagyok ott.

Mint egy ezerarcú Ianus tekintetem
ezer időre szegezem, ezer állapotra.
Elindulok mindegyik felé, de az ösvény
elmosódik a talpam alatt.

Létezik egy megfoghatatlan, egy gondolhatatlan? Szállj be
e csónakba, arra evezek !

Az egymást követő űrök mint egy nyakék gyöngyszemei.
A szál, ami lassan átfut rajtuk, ami összeköti őket
én vagyok.

Érzem hogy beburkolózok s bezáródom
Nem-tudom-ki nyakában.

Pontica (a Tomis-ba száműzött Ovidius egyik levele)

Pontica (o epistolă a poetului Ovidiu, exilat la Tomis)

A tenger egyetlen latin vagy görög
szó nélkül dúdolja barbár dalát
(énekéből gyűjtöm én versimet –
miként aranyásó homokból a rögöt),
s a vad szél szívembe odvat váj,
barlangot, gödröt,
melybe szomorú híreket hord
a jövőből. S újfent

bekopog az este, bekopog hirtelen, mint mindig, váratlanul,
az egek közelre ereszkednek, harmatos selymüket
szempillámmal érintem.
s a csillagok, mint az érett málna,
ruhám vásznát lepecsételik... Ah,

leginkább az éjtől félek,
mivel éjjel, míg alszom, szárnyaim nőnek.
(milyen jól nőnek akkor a szárnyak, midőn nem tudod használni őket,
szédületesen nőnek a szárnyak a fogságban).
Fehér, viharos szárnyak szúrják át szobácskám falát,
s röptének messze, el.
Reggel, ollóval visszavágom őket mélyen,
hogy ne ismerjék föl egymást. (S megint a tenger, a szél,
a hársfa-illat levegőben szétszórt
áttetsző hullája a Ponthus Euxinus-on.)

Emlék

Amintire

ősz volt. az elefántok a puszta mezőn húzták végig
egy hatalmas álom tetemét
mely meglepően hasonlított egy elaludt éghez.
följajdultam. akkor léptél ki a tükörből.
s beszálltál az agyamba. csillag-csavarhúzóddal
egyenként kicsavartad
minden indulatom. unottan összegyűrted őket. aztán
megálltál előttem s lekentél
haragosan két, megérdemelt pofont
te az éj fia te a kétely leánya és anyja.
mint egy aszpirint nyelted le az utcát
megittál egy pohár vizet magyarázatot
kértél keményen: mit tettem a vízözönnel s hol
vannak a vezetők a harangok kondulásai mi okból
emeltem fel a kőlapot s miért gyúlt meg a
tenger nem tudtam mit mondjak
mentségem semmi sem volt. áthajoltam
széleimen mint egy szakadék
peremén levetettem magam
de nem zuhantam:
a szakadék űrje is én voltam szintén.

Kávézó

Cafenea

Egy kávé, egy üdítő a központ kávézójában,
a szóbeliségbe fojtva. Mit csináljunk,
ha az a grammnyi belső arany, ami megadatott nekünk,
eképp tékozolódik el, infinitezimálisan, naponta, hiába? Várom,
hogy egy szép napon fehér szárnyaink nőjjenek. Egy szép napon,
valahol, messze, holmi kialudt parazsak meggyúljanak,
s hogy mi legyünk az okai. De nem: testünk, maga a szívünk
törékeny gipsz lett. Írnokok vagyunk,
írnokok, kik egész életükben egyetlen, tökéletes verset csiszolnak:
önnön halálukat.

Interregnum : némi történelem és földrajz, szokások, testleírás

Interregn: ceva istorie şi geografie, obiceiuri, descriere corporală

az éjjel azóta tart hogy megszülettem
s addig míg befejeződött a százéves háború
a csigák s egy északi látomás között
háború melyben hősként halt meg a fiam:
algák által szétvágott árny volt ő vagy lázálomban
kitört tűzvész.
kelet felé eme éj egy nagy madárral szomszéd
nyugat fele meg egy behavazott zuhanással.

az itteni életünk megszokott élet volt:
lefekvéskor szétestünk alkotóelemeinkre melyek
arra iramodtak szerte amerre kedvük szottyant.
ébredéskor önnön testünkbe bújtunk
arcot mostunk egy fölöttébb hideg zenével s indultunk munkába :
kertekben dolgoztunk utakat építettünk a halálon át
folyékony gyárakban köd-motorokat terveztünk meg.
délután verseket mondtunk
melyek felé egy valótlan személyekből álló tömeg igyekezett
mint a vizekből kiragadott föld felé
hogy arra építsék házuk.
én valaki szemében laktam – én választottam ki a képeket
tollbamondtam mit lásson.

lábaim higanyból voltak
a gyémánt s két gramm arany egyesüléséből származó önkívület
töltötte be agyam
arcom helyett némely röptében megijesztett veréb volt
mellem helyett – fűszag.
a szívem úgy folyt mint az ereszek.
nem voltak emlékeim nem voltak határaim nem
mesélhetett el engem csak A,
tudatomban született meg egy lakat
belerekedtem a múltba
egy alvajáró angyal pórusain keresztül lélegeztem.
bevágva az ajtót valaki belépett a hallásomba
ott toporzékolt mint egy részeg hegy.

BRÉDA FERENC fordításai

BERTHA ZOLTÁN

A *Nyugat*tól a *Kelet Népé*ig és Szárszóig

Németh László eszmevilágáról

(befejező rész)

1943 késő tavaszán, néhány hónappal a nevezetes nyárvégi balatonszárszói beszéde előtt (és több szempontból annak előzményeként tekinthetően) a nagyváradi Református Kör irodalmi estjén (melyet Szabó Pál közreműködésével és egy szórványinternátus javára rendeztek) még egy olyan előadást tartott Németh László, amely újólag a kisebbségi sorsproblémákat boncolgatta – a gondolatmenetet folytatásakor már ki is tágítva a kisebbségiség fogalmi és érvényességi körét. Visszautalva kolozsvári beszédére, amelyben tehát arra figyelmeztetett, hogy a visszatért magyarok kisebbségből kisebbségbe jönnek, hogy az ellenállásban kifejlesztett kisebbségi harcmodor reménytelenséggel átitatott erényei ezután sem lesznek haszontalanok, merthogy a „valódi magyar célokért továbbra is súlyos kisebbségi sorsban kell küzdeniök". Leszögezi, hogy a „magyarság még igen soká, évtizedekig vagy évszázadokig kisebbségben lesz tulajdon földjén", mert elképzelhetetlen, hogy ne legyenek, akik Európa és a világszellem nevében törnek rá valódi hajlamaira, hódító szándékaik és érdekeik szerint nyomva el azokat. „Összeszorított foggal és erkölccsel" kell felkészülni erre a hosszú időre. De ez a sorsnyomás másokat is fojtogat. A magyarság kisebbségi – gyarmatosított, bennszülött – helyzetben van saját hazájában, a valódi többséget ebbe a kínos állapotba taszítják bele Európára támaszkodva. Ebben a nyomorúságában azonban más kis népek mártíriumával is osztozik; sőt, általában az emberség önértékét képviselő szellemi minőséggel, amely a nagy népek leigázott értéksajátosságait is jellemzi. „A nagy népek milliói éppúgy kisebbségben vannak a maguk birodalmában, mint a kis népek velük szemben. S gondoljunk Indiára, Kínára, Afrika, Dél-Amerika színes millióira." „A népek az egész világon így küzdenek egy náluk hatalmasabbal" – állapítja meg Németh László a magyarság elszigetelhetetlen „szórványharcát" beágyazva, belehelyezve egy világtágas dimenzióba, s az általános, globális veszedelem természetét a „technikával szövetkezett martalóc"-ban: „a gépesített hatalmaskodás"-ban pillantva és nevezve meg. Ha a kisebbség minőséget, humánumot, sajátos és árnyalatos értékelveket jelent, vele szemben a mennyiség, a tömegelvűség, az erőszakos anyagelvű uniformizáció áll. A ragadozó, tömegmanipuláló globalizáció és kolonializáció. Ez alacsonyítja le a nemzeteket, züllesztí hordává őket, s ez gázol végig „szorgalmunk vetésén, amíg csak az emberből kisanyargatott hősiesség, nagyság, önfeláldozás: mondjuk ki, az Isten – a szeretet háziállataivá nem töri a szörnyű masinákat." Németh László minőségfilozófiája tehát nem elzárkózó elitizmus, mert nemcsak óvni, hanem illúziótlan erőfeszítéssel szétárasztani, szétterjeszteni is kívánja a minőség igényeit és követelményeit.

A szembeszegülő küzdelemben mindazonáltal sohasem szabad az ellenség harcmodorát átvenni, hirdeti az író, keserű tréfával világítva rá a magyar természet emberséges alapvonásaira: „aki azt mondja, hogy ennél vagy annál a világfordulatnál ő vagy övéi ezt és ezt fogják fölakasztani: az nem magyar. Aki azt mondja, hogy bármi lesz a háború vége, engem föl fognak akasztani, arról elhiheted, hogy magyar." S „a nagy ellenség ellen nagy lelket kell növeszteni"; a kisebbségi embernek, „akár magyar vagy holland vagy hindu", „hűségben, halálra szántságban, áldozatkészségben" kell fokozottan felfegyverkeznie – fogalmazódnak az erkölcsi létszemlélet, a példaadás, a mintaélet alapintelmei. És a népi szolidaritáséi: hogy azokhoz kell ragaszkodni, „akik – milliós szórványikon – mindig lenn fognak maradni". Egyfajta „aktívabb gandhizmusra" szólít fel Németh László, a jézusi ihletődés erejére hivatkozva. És sajátos (s az *Iszony*ban érzékletesen kiteljesedő) morálontológiai, kultúrantropológiai nézeteire: hogy az embernek és kultúrájának a feladata: „a világ növényi alaptermészetét helyreállítani: az állatvilág ragadozó kedvét a növények csendesebb erkölcsére szorítani". A gyilkoló ösztönt megzabolázó organikus növésfolyamatra, a „teremtő igénytelenségre", a ragadozást megfékező „növényemberségre".

A kisebbségiség társadalmi, nemzetpolitikai, morálteológiai elmélete így teljesedik ki létbölcseleti és üdvtani igazságokká Németh László életfilozófiájában – a példaállítás küldetéses éthoszával. S ezek szerint magyarság és Európa viszonyát sem a puszta földrajzi szempontok jellemezhetik: hanem inkább a mélység és a magasság analóg, párhuzamosító fogalmai vagy metaforái ragadhatják meg e kapcsolódás lényegszerűségeit. A Németh László-i szerves világértelmezésben az erkölcsi, lelki, szellemi és kulturális elmélyülés, a történelmi tudatosság, a személyes és közösségi-nemzeti önismeret gyökeressége biztosíthatja az emelkedés, a magasrendűség, a növésterv, az emberi ormokat elérő üdvszerű megigazulás esélyét és hitelességét. A mélymagyarságban és a mély kelet- vagy közép-európaiságban megmerítkező szellem szövetkezhet és fonódhat össze igazán az egyetemes kultúra morális és spirituális távlataival, az „európai vallással", az „Öreg-Európa" felől sugárzó eszményeket megőrző és megélénkítő törekvésekkel.

Mint a „magyar önismeret elmélyítőjét", a „magyar szellemiség egyik leghősiesebb harcosát", sőt a „magyar élet jövő felvirágozásának egyik biztosítékát" kérték fel Németh Lászlót 1943 nyarán az erdélyi *Termés* című lap vitafórumán való részvételre is – iránymutatást várva tőle. A *Termés*, ez a negyedéves kolozsvári folyóirat (amelyet Asztalos István, Bözödi György, Jékely Zoltán, Kiss Jenő és Szabédi László szerkesztett, s amelynek jelentős munkatársai közé tartozott a többiek között Gagyi László, Gy. Szabó Béla, Horváth Imre, Horváth István, László Gyula, Mikecs László, Szenczei László, Varró Dezső, Wass Albert is – és amely 1943-as tavaszi számában már hozta Kodolányi János május 20-ával dátumozott *Zárt tárgyalás*át), elsősorban nemzedéki és népi szellemiségű kiadványként, a népi írómozgalomhoz kötődő reformértelmiség orgánumaként működött 1942 és 1944 között. Szerkesztői sorsfordító nemzettörténelmi időben, 1943 nyarán (július 10-én) körkérdést intéztek a magyar szellemi-irodalmi élet vezető személyiségeihez, az időszerű elvi problémáknak a magyarság megmaradása érdekében elvégzett tisztázása – tehát értelmes, konstruktív és eszmetisztázó vita lefolytatása –, a „fejetlenség" és a nyers (párt)szenvedély és (párt)érdekharc elkerülése céljából. A jeles megszólítottak közül (Erdei Ferenc, Féja Géza, Illyés Gyula, Karácsony Sándor, Kós Károly, Kovács Imre, Kodolányi János, László Gyula, Makkai János, Mályusz Elemér, Márai Sándor, Nagy István, Németh László, Szabó Dezső, Szekfű Gyula, Tamási Áron, Veres Péter, Zilahy Lajos és mások) többeknek nem vagy csak nagyon röviden volt módjuk válaszolni és így a tanácskozáson részt venni (a lap nyári és őszi számában *Elvek, gondolatok* összefoglaló főcím alatt közzétett gondolatfutamokat lezáró szerkesztőségi jegyzet az eszmecsere kétségtelen eredményessége mellett utal a teljes siker látszólagos vagy bizonyos fokig valóságos elmaradására is), de a személyre szabott kérdések mégis alapvető tézisek megfogalmazására késztették az írókat a magyar történelem égető létkérdéseit illetően. Hasonlóképpen a nagyhatású sorsfaggató ankétot hamarosan követő Szárszói Találkozó kihívásaihoz. Való igaz, hogy „a mai olvasó a *Termés* 1943-as nyári ankétján ugyanazokkal a problémákkal találkozik, amelyek a Szárszói Konferenciát is foglalkoztatták. Kísérteties a hasonlóság a két találkozón felvetett és tárgyalt kérdések között. A *Termés* ankét-

ja előrevetítette azokat a válaszokat, amelyek Szárszón fogalmazódtak meg" – amiként azt Borbándi Gyula is megállapította. És valóban, a parasztkérdéstől, a földreform ügyétől az önkormányzatiság elvének gyökeresség éig, a népet a nemzetbe emelő nép-nemzeti politikai demokrácia szükségességétől, a népi és magyar nevelés szellemi lehetőségeitől az erdélyi gondolat komplexitásáig (elsősorban Erdei, Féja, Kovács Imre, Kós Károly, László Gyula, Veres Péter fejtegetéseinek jóvoltából) számos történelmi-kulturális és aktuálpolitikai sorsprobléma vetődött föl a magyarság nemzeti jövője szempontjából aggodalmaskodó vagy reménykedő meglátások között.

Rövid hozzászólásában, reflexiójában Németh László pedig megint lét és nemlét határhelyzetének alapkrízisét villantotta fel, amikor így írt: „Az életnek ez a daca csak abban van meg, akinek minden rostját átjárta a halál. A megsemmisülés kínjától, akinek teste és képzelete van: rettegnie kell (...) A halál gondolata azonban nem lehet nehéz annak, akinek bennszülöttekért kellett (értük, velük és ellenük) harcolnia." S alig egy hónap múlva (augusztus 25-én) Szárszón ugyancsak a bennszülött-metaforával vagy -hasonlattal riaszt és figyelmeztet: „Aki a magyarság újkori történetét megírja, arra kell felelnie, hogy süllyedt 'bennszülött'-té ez a nagy középkori nemzet tulajdon országában. Ha a színesekre gondolnak, tudják, mit értek bennszülöttön. Állami életét idegenek vezetik; ha vannak is véréből való nagyjai, azok csak maharadzsák; gazdaságilag kizsákmányolják; idegen civilizációk selejtje ellen nincs védelme; erkölcsében és testében nyomorodóban van." Hasonló meglátásokkal érvelt egyébként már Tamási Áron is Németh László viták kereszttüzébe került *Kisebbségben* (1939) című könyvének alapfelvetéseire reflektálva (*Még csak egyet szólott a kakas* /1939/ című esszéjében), és azokkal egyetértve panaszolta: „milyen szomorúan igaz mindaz a betegség, amellyel Németh László szerint is tele volt és tele van a magyar szellemi élet! Mennyire igaz és fájdalmas, hogy nevelésünk és irodalmunk idegen befolyás alatt, idegen jegyeket viselt és idegen gondolkodást kényszerített a gyermekre és a felnőtt magyarra! Mennyire igaz, hogy a sajátos magyar szellemek állandóan küszködve élnek magyar földön, fájdalmak és áldatlan harcok között emésztvén fel önmagukat." Ráadásul a nacionalizmus hamis vádjával sújtottan, annak az agresszív gyarmatosításnak az abszurd logikájából következően, amely a kisnépi önvédelmet, a védekező kollektív identitást ítéli el a birodalmi, nemzetközi kolonializáció helyett; amikor az őshonos népet kísérelik meg elidegeníteni saját szülőhazájától.

A harmadik úthoz kötődő, a sajátos és autonóm magyar út (azaz az egyén és a közösség szempontjait szervesen összehangoló – Pomogáts Béla szerint „valamiféle összegzés és kiegyenlítődés" irányába vezető, „a kizárólagos individualizmus és a kizárólagos kollektivizmus" csapdáit egyszerre és egyaránt elkerülő, azok tévedéseit egyidejűleg meghaladó – társadalomelméleti szintéziskísérlet) létjogosultságát megalapozó nézetekkel a történelmi jelentőségű nagy szárszói találkozón (1943. augusztus 23. és 29. között) többen is kiálltak (Gombos Gyula, Juhász Géza, Féja Géza, Püski Sándor, Fitos Vilmos és mások, sőt e gondolatok bizonyos szellemi érvénytartalmát többkevesebb megszorítással még Erdei Ferenc és Veres Péter is elfogadta), de azokat természetesen a legerőteljesebben Németh László exponálta. Aki világossá tette, hogy „a *szabadság*, amelyet hoznak, *valóban a magyarság felszabadulása legyen*. Egy rendszer önmagában nem válthat meg egy népet; minden attól függ: kik, milyen módon, milyen ösztönökkel alkalmazzák." Az angolszász jellegű tőkésrend is megcsappantaná a magyarság részesedését a nemzeti vagyonban, de a szocializmusnak nevezett állami felügyelet is kolhozokba, tömegműhelyekbe terelt, sötét jobbágysorba taszított szolganéppé és szorosan ellenőrzött értelmiséggé alacsonyítaná a magyar népet – diagnosztizálja előre az eshetőségeket. S hogy milyen látnoki pontossággal vizionált a második világháború végi nagy világpolitikai átalakulás és a kelet-közép-európai rendszerváltozás előtt, azt egyrészt a megvalósult bolsevizmus magyarországi tényleges internacionalizmusa (azaz anti-nacionalista, antinacionális jellege), vagyis népirtó nemzetellenessége is bizonyítja, eltérően a térség többi országának nacionálkommunizmusától, amely sem demográfiai, sem öntudati-önérzeti szempontból nem végezte azt a fajta pusztítást a (látszólag ugyanannak a típusú) rendszernek alávetett néppel, mint nálunk. A balsejtelem másik részét pedig az 1989-90-es fordulat utáni jelenbeli korszak formális szabadpiaci (ténylegesen inkább globálkolonializációs) viszonyai igazolhatják – a magyar társadalom módszeres tulajdonjogi kifosztásával az illegitim (mert jórészt az előző rendszer haszonélvezőinek a társadalmi javak egykori elkobzásán, államosításán – „elkommunizálásán" – alapuló jogtalan privilégiumait konvertáló) privatizáció által. És ezért is olyan megrázó és megkapó – találó és revelációt jelentő evidenciaszerűségében, egyszerűségében, örök aktualitásában – az is, amit beszédéhez hozzáfűzött az író-előadó: „Tegyük fel, hogy van Új-Guineában egy párt, amely azt vallja, hogy Új-Guineának az angolokénak kell lennie. A másik szerint Új-Guinea csak a hollandok alatt lehet boldog. S most föláll valaki, és azt kérdi: Nem lehetne Új-Guinea a pápuáké? Ez a – harmadik oldal." Egyébként a tanácskozást lezáró emelkedett szavaiban Veres Péter is a magyar nemzeti megmaradás feltétlenségére és elsődlegességére helyezte a hangsúlyt: „Ha a mai népi értelmiség valóban az örök magyar jelleg megőrzője akar lenni, mint ahogy ezt Németh László megjelölte, akkor én úgy hiszem, *nincs más útja*"; „Szolgálják a népet minden előzetes feltétel nélkül. Ne nézzék, milyen pártú, milyen vallású, hanem adjanak át neki annyi tudást és emberséget, amennyit át tudnak venni. (...) A világtörténelem nagy erőivel szembe úgysem fordulhatunk, mert akkor megsemmisülhetnénk. Azt kell tennünk, amit minden életrevaló nép tett a történelem folyamán: *alkalmazkodni, hogy megmaradhassunk*. Ez minden más eszmei vagy világnézeti igazság előtt áll: *Megmaradni*. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő."

Varga Szia András: Otvostál

Németh László tehát Szárszón is időszerű és időtálló válaszokat adott legégetőbb sorskérdéseinkre. Az irodalom akkor is megelőzte a politikát, amely viszont igazi mivoltában soha nem lehet más, mint a nemzet akarata (amelyet tehát csak igazi írók és igazi politikusok szoktak és tudhatnak képviselni). Ahogyan Németh László már 1928-ban (*Új reformkor felé*) tisztán megvilágította ezt: „a bizonytalan hánykódások s a politikává izmosodott társadalmi akarat közt mint hatalmas érlelő áll a támadó igények és szavakat nem talált szorongások eszmévé váltója: az irodalom. (...) a reformkor el sem képzelhető a megelőző irodalmi mozgalmak nélkül. (...) A dolgok rendje, hogy Bánk bán és Lúdas Matyi előtte járjanak Széchenyinek és Kossuthnak." S ha a politika mégsem figyel a nemzet szellemi, irodalmi nagyjainak a szavára és méltatlan lesz saját nevéhez: abból pedig törvényszerűen a biztos nemzeti katasztrófa következik.

FÜLÖP IZABELLA

Az önértelmezés körkörössége

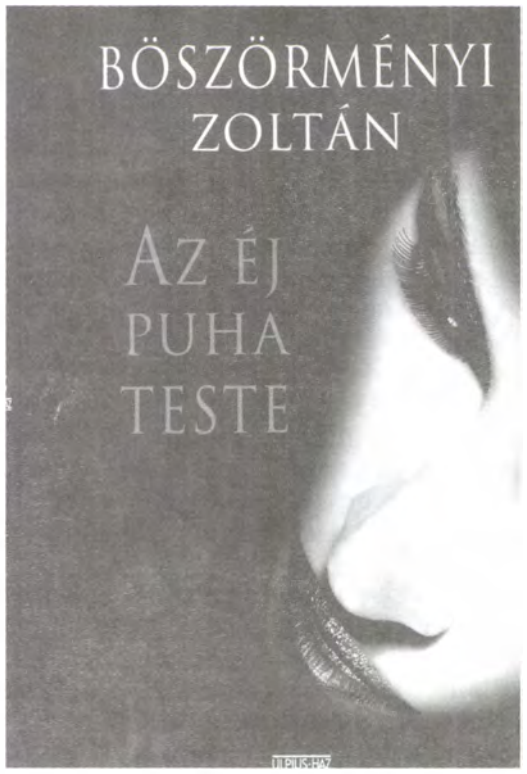

Az éj puha teste. Érzéki cím, s a rejtelmes borítóterv is határozottan kíváncsiságot kelt. Sokféle benyomás ébredhet bennünk, ha kézbe vesszük a kötetet. És valóban, Böszörményi Zoltán új regénye nem szűkölködik meglepő fordulatokban: erotika, rejtélyes gyilkosság, különös szerelmi háromszögek – minden, ami olvasmányossá tehet egy könyvet. Több szempontból közelíthetünk a regényhez, mégis talán filmszerűsége a legnyilvánvalóbb: nem csak a történetek, de a megelevenedett alakok, gesztusaik, viselkedésük azt az érzést keltik, mintha egyenesen a filmvászonról léptek volna az olvasó elé. Térben és időben szétszórt történetekbe vezet az elbeszélő, melyek egy-egy világot fognak át, s in medias res kezdettel különböző emberi sorsoknak vagyunk tanúi.

Bár nincs helyre, időre tett konkrét utalás, sejtjük, hogy Tamás – aki az emigráció vállalásával jobb életet tervez maga és családja számára – az Újvilágot választotta szerencsepróbájának helyszínéül. Az ő utazása és megérkezése képezi a történet egyik szálát. A másik szál ugyancsak az ő személye révén bontakozik ki: a repülőn, hogy szorongásait legyőzze, regényt olvas, amely előttünk is lépésről lépésre megelevenedik, és hátborzongató meglepetésekben részesít. A kisváros, ahová a gyermekesen naiv, de nagyon elszánt fiatalember igyekszik, pezseg az élettől: Zénó, a helyi baromfifeldolgozó gyár tulajdonosának mindennapjai tárulnak föl, élete első nagy szenvedélye van éppen tombolóban. A felső középosztály másik képviselője a hírlapíró Walter, aki politikai karrierje érdekében rendbe hozza zűrzavaros életét, de egyben egy szerelmi háromszög aktív részese is.

Alapvetően e négy sztori köré szerveződik a regény, s bár szédületes fordulatokat vesz, viszonylag lassan bontakoznak ki az események. A narrátor mintha tudná, mikor érdemes abbahagyni: a legizgalmasabb ponton megtöri a cselekményt, így folyamatosan ébren tartja a kíváncsiságot. A történetek állandó megszakítása az amúgy is filmszerű eseményeket még inkább egy-egy izgalmas sorozathoz közelítik, a figurák közt lezajló dialógusok azonban nem mindig állják meg a helyüket. Gyakran az az érzésünk támad, hogy a szereplők szószátyárak, a párbeszédek közhelygyanúsak. Az üres frázisok hűen is jellemzik azt a világot, ahová Tamás utazik. Az ő értékrendje egészen más szabályok szerint szerveződik. Jólnevelt fiatalember benyomását kelti, akiből hiányzik az a finom diplomáciai érzék, amelyet a pénzvilág képviselői, gyártulajdonosok és politikusok oly könnyedén és magabiztosan birtokolnak. És bár a fiú olykor szánalmasan naiv, a regény során esetlensége ellenére is ő az egyik legszimpatikusabb figura. Tisztasága, tradicionális családképe amellett, hogy rokonszenvessé teszi, megmutatja a felkapaszkodott középréteg életmódjának felszínességét, az egyre elidegenedő emberi kapcsolatokra is élesebb fényt vet.

A történetek nyilván nem egyszerűsíthetők le világok – jó és rossz, átlátható és kaotikus – ellentétére. Böszörményi Zoltán szereplői valamilyen formában mind önmagukat keresik. A munka, a család, a hétköznapok apró történései révén próbálják meghatározni kilétüket. A gyakori belső monológok alapvetően a lét értelmére irányuló kérdéseket feszegetnek, s értelmezhetővé teszik a regény mottójául választott három idézetet is.

A negyvenes évei végén járó Zénó először tapasztalja meg a szenvedélyt, állandó bizonytalanság és végletes ragaszkodás pólusai közt hányódva valahogy igazán felnőtté is válik. Az ő története főként belső fejlődésről szól. A regény keretes szerkezetű: Zénó az ablakban áll, s „az éj puha testét" kitapintva, önmagát próbálja értelmezni. Úgy tűnik, kezdetben pusztán „az volt a célja, hogy haladjon, egyenesen előre. Önmaga volt a célja, és ez repítette előre" (Gide). A későbbiek során a „végzet asszonya"-ként feltűnő Vanda válik életének arkhimédeszi pontjává, ő és a méhében növekvő új élet konkrét értelmet ad létének. A megrázó események következtében sorsa egy csapásra válik ismét kiúttalanná. A zárt szerkezet érzékelteti Zénó életének körkörösségét, s bár a befejező rész a kezdőjelenet pontos tükörképe, átértelmezi azt: sejtjük, hogy itt bezárult a kör, a férfira valóban nem vár „új csatatér, újabb harc, újabb küzdelem".

Tamás története sem csak a repülőúton, a Nyugat különös ízének tapasztalatáról szól. Belső monológjai és az egyes szám harmadik személyű narráció révén elnagyolt képet alkothatunk múltjáról, neveltetéséről. Figurája azonban a kisember esetlenségére, a létbizonytalanság okozta szorongásokra is jó példa. Nem tudjuk, honnan jön, és pontosan milyen okokból, utalásokból mégis kihámozható, hogy a világ, amelyből elmenekült, a nyolcvanas évekbeli Közép-Kelet-Európa része. Zénóval ellentétben, ő konkrét tervekkel indul: munkát, lakást akar, hogy családja mielőbb követhesse az ismeretlenbe. Pontos forgatókönyvet készít sorsának alakulásáról, s bár gyakran tapasztalnia kell, új jövőről szőtt álmait nagyon átszabják a lehetőségek, családja iránti erős kötelékei segítenek megőrizni tisztaságát. Története bizonyos értelemben közelíthető Zénóéhoz: az emigrációval járó következmények, a kiszolgáltatottság edzetté teszik, s a kellemetlen tapasztalatok révén ő is mintegy metamorfózison megy át, érettebbé válik.

A párhuzamos történetekben helynevek, pénznem, idő nem kap jelentőséget, és bár Tamás, Zénó vagy Vanda alakja élesebb, sorsuk mégsem egyedi, jellemrajzuk homályba vész. A többsíkú történetek tudatosan általános emberi életproblémákat állítanak reflektorfénybe, a szereplők gondolatvilága és az események kerülnek fókuszba. Azáltal, hogy nem egyedi karakterekkel operál, s a hely- és időmegjelölést is mellőzi, villanásszerűen mutat meg egy-egy életképet, távolodik a hagyományos regénykompozíciótól és a filmszerű jelenetépítkezés irányába mozdul el. De érdekes fogás a „regény a regényben" technika is: a krimi, amelyet Tamás olvas, a mi szemünk előtt is pereg. A fiú saját gondjaival lévén elfoglalva, reflexiók nélkül olvas, csupán közvetítő szerepet vállal, megmarad így a lehetőség, hogy magunk értelmezzük a fura eseményeket.

Bár a nem hétköznapi bűnügyi sztoritól meghűl bennünk a vér, a történetmondás nem elég feszes, stílusban sem válik szét a „valós" regényszövettől: a párbeszédek néhol igencsak papírízűre sikerülnek, s a gyakran terjengős cselekménybonyolítás miatt ellankadt olvasói kíváncsiságot csak *Az Ezeregyéjszaka meséi*ből ismert narratív technika éleszti fel újra. Így elsősorban nem a „hogyan", hanem a „mit" köti le az olvasó figyelmét. De nemcsak az élettelen dialógusoktól válik nehézkessé a stílus, a kidolgozatlan epizódszereplők, jelentéktelen digressziók hosszadalmassá tesznek egyes jeleneteket. A krimiben, bár a deviáns testiség és annak súlyos következményei lennének központi jelentőségűek, a funkciótlan kitérők szétszórják a figyelmet, a gyilkosságtörténet vontatottan bontakozik ki, elveszíti varázsát.

Tagadhatatlan, a történetek cselekménye izgalmas, a nyomon követett emberi sorsok fordulópontjai lekötik a figyelmet, mélyebb értelmezésre azonban nemigen adnak lehetőséget: egyes részek (pl. irodalmi-filozófiai eszmefuttatások) nem illeszkednek a regénybe, ezért mesterkéltnek hatnak; a szereplőábrázolások, talán tudatosan, elnagyoltak, a nőalakok (Nina, Melánia, Szilvia) gyakran egybemosódnak. A különböző életek végkifejlete azonban tanulságos következtetésekre juttathat: Zénó életét, miután rátalál önmagára, a sors iróniájaként, éppen az pecsételi meg és zárja le, aki értelmét is adta: Vanda. Walter és Barbara együtt fizetik meg mohó boldogságvágyuk árát. A Tamás története nyitott, sejteti, hogy bár nehezen indul az új élet, kitartása segít megtalálni helyét a nagyvilágban.

Böszörményi Zoltán: *Az éj puha teste*. Ulpius-Ház Könyvkiadó, Budapest, 2008.

SZŐCS ISTVÁN

Jegyzetek

Az ismétlődő *Bezzeg* területéről

3. Szerepcserék

„Valóban, az egész élet olyan, mint egy színdarab, csakhogy ezt egyetlen egyszer adjuk elő".

(Erasmus)

Könnyűnek látszik a szerepcsere, de az eszmények megváltoztatása mintha befolyásolhatatlan lenne, mint a radióaktivitás. A példakép pedig, lám, sokszor fellelhetetlen. És a legnehezebb felelni a kérdésre: mi okozza, hogy látszólag teljesen azonos helyzetekben olykor a pozitív, máskor a negatív példa hat? Vajon a példakép követéséhez nincs-e szükség egy olyan tényezőre is – vegytani műszóval élve: katalizátorra –, amely nem vesz részt a folyamat lezajlásában, de az nem mehet végbe nélküle? Ami lehetővé teszi, hogy éppen a pozitív példát kövessük? Vajon nem arról van szó, hogy az ember eleve inkább hajlik a rosszra, mert „bűnben fogantatott és született"? Hogy hol kezdődik „az ember"? A tűzgyújtásnál? A rajzolgatásnál, a beszédnél, az arcfestéknél? Lehet vitatkozni. Az viszont biztos, hogy *„az emberi", az igazán humán momentum kezdete – a jóra való készség!* Annak ellenére, hogy korunk értékrendje ma nem ebből indul ki!

Amikor valami felderítetlen eredetű sugárzás következtében burjánzani kezdett az anti- vagy szubkultúra, amikor az utcán divatba jött a torzonborzság és a lődörgés, a színpadon meg a hentergés, a hörgés és az alaktalanság, amikor a hősszerelmes többé már nem kihúzott derékkal járt tiszta ingben vagy tunikában, sem az életben, sem a művészetben, hanem lógó vállal és tátott szájjal kérődzve bámult, a pedagógusok, ideológusok és művészek egyrésze összeomlott; másik része pedig fürgén dezertált és átállt az antitáborba, nagyképűen, szolgalelkűen igazolva „eszmei síkon" mindazt, ami „jövőben, kiteljesülőben" volt. Az új esztétikának ezentúl már nem *a szép* a tárgya! Hiszen ami ma „megy", az rút. (Azóta pedig: *„a szörnyalak s a kétes rémület".)*

Legújabb sugallat: előbb felcserélni a nemek szerepét, aztán pedig eltörölni a különbségeket. Vidéki színtársulatoknál basszus hangú, testes férfiszínészek játsszák Piroska nagymamájának és Hófehérkének a szerepét. Nagyvilági művészszínházakban Lear király, az örök apa, az örök Ádám fájdalmas szerepét színésznők alakítgatják.

De érdekes, hogy az összképet indokolatlan kihagyások (helyi ellenállás?) tarkítják. Kérődzünk egyes foglalkozások elnőiesedéséről – elférfiasodásáról kevesebb szó esik, legfennebb a prostitúció táján –, viszont micsoda kivételek is vannak! Például hatvan éve dolgozom és élek a telefonnal. Ám ebben a hosszú időszakban a számlát kizárólag minden esetben pénztárosnőnek fizettem ki, de egyetlenegyszer sem járt nálam a készüléket vagy a vezetéket javítani, ellenőrizni egyetlen női szerelő sem. Mint ahogy soha egyetlen vízvezeték-szerelőnőt vagy gázszerelőnőt sem láttam. Írtam bányavidéki riportot is, de bányásznővel utoljára Zola-regényben találkoztam. Az útjavítók, aszfaltozók közt is ritkák a nők, pedig talán Byron vagy ki jegyezte fel, hogy Albániában milyen eredményesen építik az utakat! Még vannak utcaseprőnők, viszont szemétszállítók, szemetes autóvezetők már nemigen.

(Engem például leginkább az érint, hogy nemigen vannak régi vágású férfi könyvtárosok, el is akadt a tudományos fejlődésem. Hol van már ma egy Kelemen Lajos, egy Dani János, Engel Károly, Borbáth Karcsi, Farczády bácsi, Fick Laci vagy Erdélyi elvtárs, Vígh Károly, Bustya Endre vagy Mészáros Jóska? Kiknek kérőcédula sem kellett? S könyvtárzárás után a kutatási eredményeket rendszerezni lehetett velük az Oroszlánban, a Grand Hotelben, az Ursusban vagy a Kollégium pincéjében.)

A könyvtárosnők olyan mozdulattal nyúlnak a könyvespolchoz, mintha szálka lenne az ujjuk alatt, s szemben a népkönyvtárak női alkalmazottaival, a tudományos és muzeális könyvtárak úrnői kifejezetten gyűlölik az olvasókat, 91,2%-uk meg is ölné őket, ha lehetne. Életemben csak két barátságos, kollegiális segítségnyújtásra kész könyvtárosnőre találtam, egyikre a Széchenyiben, másikra a szerbiai Pétervároadon.)

(Érdekes, hogy katona- és rendőrnők szemében sohasem láttam azt az ellenséges feszültséget, mint a tudományos női káderekében. Igaz, hogy például Romániában, az egyetemi katonai kiképzőnők tiszti fizetésük mellett kozmetikai pótlékot is kaptak! Hogy manapság, a csökkentett létszámú önkéntesekből álló hadseregekben miért van szükség rájuk? Ez csak *az ideológia tehetetlenségével* magyarázható. Irakban kiszerepelték magukat...)

Még szerencse, hogy a rútság kultusza még nincs annyira elterjedve a nők közt, mint a férfiaknál, és a női szerep-elképzelésekhez a mutatós, érzéki külsőn kívül még hozzátartozik némi finomság, illetve: mérsékeltebb közönségesség. Mert noha biztos, hogy a divatok, így a rútság divatja is pénzügyi, azaz üzleti oldalról manipuláltak, még mindig az a kérdés, hogy miért a negatív célzatú manipulálás könnyű, és mért hatástalan az ellenkezője?

Sok rossz elmondható a divatok terjesztőiről, azonban mégis az az igazság, hogy ők csak felkapják, kifutják, kihasználják, forgalmazzák, meglovagolják és saját erkölcsi és szellemi színvonaluk szerint megtódítják vagy mérsékelik ezeket. *A végső magyarázat szerintem az emberi személyiség romantikaszomjában keresendő.* Férfi és nő egyaránt olyan példaképeket keres, legalábbis fiatal korukban, amelyek az ingerszegény, unalmasnak, érdektelennek ható környezettel szemben újat, szokatlant, ismeretlent, különlegeset kínálnak.

Csak idő kérdése, hogy az inga visszafele lengjen a szépség új kultusza felé: hiszen egy apácanövendék még (vagy már) ma is több sejtelmes romantikát ígér a fantáziának, mint a diszkótanyák rikácsoló sztárjai, és egy mégoly stréber tudományos kutatóban vagy aszkéta versenysportolóban is vonzóbb a szerepvállalás, mint egy szétkenődött, harmad- és negyedkézbeli utánzásokon felnőtt gitárnoknál. Nincs olyan betöltött romantikus szerep, még ha pózos is, amelyik érdekesebb ne volna, mint a slatty-matty...

A szerepcsere nem jár mindig együtt a hozzáfűződő retorika változásával, így gyakran kétszínű, álszent, vagy éppenséggel morbid kitételekkel örökítenek meg egy-egy harci eseményt. A második világháború utáni korszak katonai vagy rendőri jelentéseiben rendszeresen előfordul: „az áldozatok között nők és gyermekek is voltak". Következőleg: ha csak férfiakat öltek volna meg, az nem lenne különösképpen elítélendő! Eredetileg arról volna szó, hogy a hagyományos hadijog értelmében, mivel nők nem szoktak fegyveres harcban résztvenni, őket, mint e részben semlegeseket, megölni sem kell. Sőt, nem is szabad. Később azonban, főleg a forradalmi felkelésektől kezdve, az orvlövészek, franktírőrök, partizánok között nők is harcoltak, s a hadijogot ehhez kellett alkalmazni. Például áldott állapotban lévő nőt nem volt szabad kivégezni, meg kellett várni a szülést. (Egy ilyen helyzet megrendítő leírása olvasható pl. Daday Lóránd *Csütörtök* c. regényében.)

Az erre vonatkozó szokásjogot sokszor jóval írásban való megfogalmazásuk előtt is betartották, akármilyen kényelmetlen is volt. Például Nagy Lajos király özvegyét, Erzsébetet, Kis Károly megöletése miatt a felkelők halálra ítélték, de mivel állapotos volt, csak a gyermek megszületése után végezték ki. (Aki sokak szerint később Hunyadi János néven vált ismertté.) Máskor azonban az írott formulákat sem vették komolyan. Például a kuruc korban, egy-egy német katona „láb alól való eltétele" miatt, Rabutin császári tábornok parancsára egész faluk lakosságát lemészárolták Erdélyben. (Lásd Wesselényi Istvánnál.) Nem sokkal később, amikor III. Károly alatt az új gyulafehérvári várat építették, kitelepítették a magyar lakosságot Enyedre meg Kolozsvárra. Ám vagy ötven ház lakói nem akartak távozni, ezeket ágyútűzzel söpörték el, és természetesen „az áldozatok között nők és gyermekek is voltak". (Erről persze a történetírás szemérmesen hallgat, mint Gyulafehérvár magyar lakosságának 450 évvel azelőtti kiirtásáról is, a szebeniek és vízaknaiak által.)

Ha a szerepek és a hozzájuk fűződő szólamok nincsenek összhangban, az egész társadalom erkölcsét és igazságérzetét elviheti az ördög.

KINEMATOGRÁF

JAKAB-BENKE NÁNDOR

„Már megint megnézted azt a filmet?”

A kolozsvári Transilvania Nemzetközi Filmfesztivál (TIFF) nyolcadik kiadása még nagyobb, még jobb, még szebb, de helyenként ugyanolyan kaotikus volt, mint az előzőek. Idén először nemcsak a három hagyományos moziban, hanem a Iulius Mall multiplexének három termében is folytak a vetítések: nem kell sokat matekozni, hogy kiszámoljuk: ez körülbelül kétszer annyi vetítést jelentett, mint eddig. És ezzel együtt kétszer annyi fejtörést és dilemmát a megrögzött fesztiváljáró (románul *TIFFar*, ahogyan a fesztivál hivatalos lapjában, az *AperiTIFF*ben hívják az efféle, tíz napra filmfogyasztó zombivá váló embereket) számára: eljutok-e idejében a Cinema Cityből a Győzelem moziba? De ha el is jutok, megéri-e versenyfilmet nézni? Ne maradjak-e inkább az *Árnyak* szekció valamelyik filmjén? Ésatöbbi.

A plázamozik bevonása kétélű döntés: persze, a klasszikus filmszínházak meghitt izzadtságszagát néha felválthatja a kényelmes, hangos Dolbyval ellátott új mozik popcornillata. De egyszersmind meghasonulás is a szervezők részéről, akik az új helyszínek mellett a fesztivál ideje alatt masszív kampányt indítottak a Republica/Köztársaság mozi megmentése érdekében. Ha valamitől meg kellene menteni a régi típusú mozikat, azok éppen a multiplexek: a megnyitásuk óta eltelt néhány hónap alatt bebizonyosodott, hogy a régi moziktól pont annyi közönség pártolt át a drágább, de kényelmesebb plázamozikba, amennyivel fenntarthatók lettek volna. És borítékolom, hogy mindenféle polgármesteri mosolygás ellenére nem fognak állami szubvenciókat pumpálni egyik kivénhedt mozgóképszínházba se. Stratégiamódosításra van szükség, mert a híresen sokat mozizó Kolozsvár közönsége sem tudja fenntartani ezt a teremdömpinget.

Nemcsak a klasszikus értelemben vett mozikban voltak azonban vetítések, hanem az immár hagyományos szabadtéri helyszíneken és a konszolidálódni látszó autós vetítéseken is, sőt, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Auditoriuma és egy-két kocsma is átalakult mozivá néhány film erejéig. A TIFF-esek minden évben egy klasszikus filmre utaló, de autentikusan román fesztiválszpot rendezésére kérnek meg egy fiatal román rendezőt, rendezőket. Idén ez a „klasszikus” a meleg cowboyok történetét feldolgozó *Brokeback Mountain* lett, így a visszatérő csobánmotívum homoszexuális jelleget öltött és a Bucegi havasokba került fel. Lehet, hogy a szpotkészítőknek ideje lenne leszokniuk a juhászokról...

Claudia Cardinale és Florin Piersic (TIFF-montázs)

A helyszínek sokszínűségéhez hasonlóan a program is eklektikusra sikeredett: új szekciók jelentek meg, régiek tűntek el. A tavalyig sikeresen futó, koncertfilmeket, zenészéletrajzokat átölelő *Doc'n'Roll* helyén például elég nagy űr tátongott idén, hacsak a *What's Up Doc* szekciót nem tekintjük folytatásnak: formabontó dokfilmek kerültek ide, köztük olyanok is, amelyeknek alig volt közük a szó szoros értelmében vett dokumentumfilmhez, mint például a kanadai Guy Maddin hangulatos, *Az én Winnipegem (My Winnipeg)* című, saját városáról készített filmje. A film egyes szám első személyben narrál, képreírásokkal és furcsa asszociációkkal épít fel egy személyes városképet, amiben a családi és urbánus legendáriumnak sokkal nagyobb szerepe van, mint holmi történelmi tényeknek.

A *3x3* című szekciót viszont szerencsére megőrizték, ebben hagyományosan három neves filmrendező három filmjét mutatják be. Idén a fesztivál-életműdíjas Dan Piţa *(Concurs / Verseny, Pas în doi / Passo doble, Hotel de lux / Luxushotel)*, az amerikai független film kultikus figurája, Jim Jarmusch *(Broken Flowers / Hervadó virágok, Stranger than Paradise / Florida, a paradicsom, Night on Earth / Éjszaka a Földön)* és a finn Mika Kaurismäki filmjei voltak terítéken. Az örömöt némileg árnyalja, hogy a rebesgetett új Jarmusch-film helyett végül a *Hervadó virágok*at vetítették, ami pár éve „rendes” moziforgalmazásban is járt Kolozsváron. De legalább itt volt a kiváló *Stranger than Paradise*, s a közönség végre az eredeti, nagyon szemcsés celluloidról is megnézhette ezt a pléhpofahumorú, kisköltségvetésű klasszikust. A dramaturgiában elég fontos szerepet játszik, hogy az egyik főszereplő magyar származású, a másik pedig frissen bevándorolt magyar, így a megmentésre váró Köztársaság mozi sötétjében harsány kacagás kísérte a filmjeit soha nem szinkronizáló Jarmusch szereplőit. A vetítés után el lehetett beszélgetni az amúgy fesztiválzsűritag Jim Stark producerrel, akiről kiderült, hogy saját, Marosvásárhelyen született és nevelkedett nagymamáját „adta kölcsön” az ettől máris autentikusabbá vált produkcióhoz.

A TIFF főbb díjai

Legjobb film (Transilvania Trófea): Rune Denstad Langlo: *Észak*, illetve Corneliu Porumboiu: *Rendőr, melléknév (Poliţist, adjectiv)* – megosztva;
Legjobb rendező: Barmak Akram (*Kabuli kölyök*);
Legjobb szereposztás: Sebastián Silva: *A házvezetőnő (La Nana);*
Legjobb operatőr: Philip Øgaard (*Észak*);
Közönségdíj: Uberto Pasolini: *Machan;*
Kiválósági díj: Mircea Albulescu;
Életműdíj: Dan Piţa, Florin Piersic;
Életműdíj (európai filmes személyiségnek): Claudia Cardinale.

A szekció másik kellemes része a már csak Aki nagyobb testvéreként ismert Mika Kaurismäki legelső és egyik utolsó filmje volt. Az 1981-as *A hazug* igazi filmtörténeti érdekesség: szinte minden megtalálható benne, amitől később a kisebb testvér, Aki Kaurismäki híres lett: a nagyon drámai szövegeket fapofával hadaró, játék nélküli színészek, a félamatőr helyi finn zenészek diegetikus fellépései, a kiforgatott melodráma-történet és a nevetségessé tett „nagy", drámai végkifejlet. Nem csoda, hiszen Aki írta a forgatókönyvet és a főszerepet is ő játssza. Mika újabb filmje, a *Három bölcs* viszont már alaposan elrugaszkodik a dísztelen, faaracú cinizmustól: „igazi" színészi játékot (és nem is rosszat!), valódi emberi drámákat és szívmelengető végkifejletet kapunk.

A versenyprogramban nyilvánvaló módon kirajzolódott egy-két erős irányvonal. Az egyik a (közel-)keleti rendezők szociálisan (is) releváns filmjeié: az afgán *Kabuli Kid*, a török *Gitmek*, a srí lankai *Machan*, a versenyprogramon kívüli iráni *Darbareye Elly* mind-mind az alsóbb néprétegek filmje, olyan országokból, amelyeknek polgárai már Romániába is csak vízummal jöhetnek. Apropó vízum, a versenyprogramból ki kell emelni a közönség díját elnyerő *Machant*. Az olasz Uberto Pasolini első rendezése úgy szól a srí lankai közállapotokról, hogy a hagyományos nyomorfilmek szívhasogató drámapaneljeit jobbára elkerüli. A Németországba kívánkozó, labdát csak rúgni tudó legények összeállítanak egy talmi Nemzeti Kézilabdaválogatottat, úgy mennek ki Bajorországba, ahol néhány vesztes meccs után szétszélednek, a bevándorlási hivatal nagy felháborodására. A sztori megtörtént pár évvel ezelőtt: a 23 derék srí lankai legénynek azóta sincs nyoma.

Egy másik, viszonylag nagy közönségsikert magáénak tudó vonulat az egyszemélyes dokumentumfilmeké. A tavalyi TIFF-et egy hasonló film nyerte, az idén két ilyen is versenyzett, és előkelő helyet szereztek maguknak a közönségszavazáson. A *Szexuális kudarcaim teljes története (The Complete History of My Sexual Failures)* egy irritáló, felnőni képtelen brit önfilmje, többek közt a volt csajaival készített interjúkból áll, és őszintén tematizálja saját erekciós problémáit is. A *Hollywoodba megyek aludni* egy francia fickó egyszemélyes road movie-ja: Antoine de Maximy saját tévéműsorából (amelyben vadidegen emberektől kér vacsorát és szállást egy éjszakára, közben megismerkedik velük és interjúkat készít) indult tovább az Egyesült Államokba, ahol olyan őszinte emberi arcokat sikerült összeszednie, amelyek alaposan megzavarhatják a bennünk élő Amerika-képet.

Az idén viszonylag kevés sikerült horrorfilm volt, pedig az *Árnyak* szekciót éppen erre találták ki. Végletes érzelmeket kiváltó, zsigeri moziélmény azonban akadt néhány: a legjobban várt „botrányfilm" a dán provokatőr, Lars von Trier *Antikrisztus*a volt, amelynek szabadtéri vetítésén illő tömegnyomor verbuválódott össze. A zseniális színészi játékot, lélegzetelállító képi megoldásokat felvonultató, és (vélhetően készakarva) kusza, szimbólumoktól terhelt, zavarbaejtő, erőszakos történetet – Cannes-től eltérően – nem fogadta fütty és kirohanó újságírók, a látszólag nagy teherbírású kolozsvári közönség viszonylag fegyelmezetten, néha kuncogásterápiával nézte végig az önmagán csiklóektómiát végrehajtó és egyéb rettenetesen véres dolgokat elkövető Charlotte Gainsburgöt. Egy másik nem mindennapi, megerőltető filmélmény az afro-karibi háttérrel rendelkező brit Steve McQueen *Éhség (Hunger)* című, kvázi-történelmi filmje. A halálra fókuszáló, merészen minimalista alkotás az Ír Köztársasági Hadsereg (IRA) fogságba esett tagjainak 1981-es, híres-hírhedt tüntetéseiről, főleg az éhségsztrájkról szól, amely több halálos áldozatot is követelt. Michael Fassbender főszereplő orvosilag ellenőrzött fogyókúrán vett részt, hogy eljátszhassa a végnapjait élő, csontsoványnál is vékonyabb Bobby Sands szerepét.

Lars von Trier: Antikrisztus

A fesztivál egyik legérdekesebb műfaji hibridje a *Repo! A genetikus opera* (*Repo! The Genetic Opera*) volt. A film elég sanyarú jövőképet tálal, miszerint az emberek, tömeges szervi megbetegedéseiket követően egy nagyvállalattól zálogba kapnak műszívet, művesét, akár műszemet is, s aki fizetésképtelenné válik, attól a Behajtó visszakéri az említett szervet, akár az adós életének árán is. A sci-fi-horror-rockopera-musical sablonos történetét egy nagyon jól kitalált látványvilág ellensúlyozza, megfelelő gótikus-indusztriális rock, metál és operás dalbetétekkel.

Egy fesztivál semmit sem ér életműdíjas nagy díszvendégek nélkül. Az idén a legtöbb vaku a kedélyes, kora ellenére is sokat cigarettázó olasz kebellegendára, Claudia Cardinaléra szegeződött, aki szombat délután a Köztársaság moziban pár szóval bemutatta a főszereplésével készült 1965-ös Visconti-klasszikust, *A Göncöl nyájas csillagait (Vaghe stelle dell'Orsa...)*, majd tovasuhant átöltözni a díjkiosztó gálára. Amely gála azonban inkább Florin Piersicről, a másik életműdíjasról szólt, aki a tűréshatárt többszörösen átlépő „vicces" beszédében több ízben is zavarba hozta Cardinálét, simogatta, meg akarta csókolni őt, anekdotázgatott, humorizálgatott. A másnapi román sajtóban ez valamiért úgy csapódott le, hogy Piersic a legkarakánabb, legjobb humorú arc a román prérin. Egyszemélyes műsorát utolsó nap is megismételte, amikor a tiszteletére vetített román film előtt egy félórát szerepelt, s ezzel jókora torlódást okozott a műsorban.

A fesztivál hivatalos zárófilmje Fanny Ardant francia színészlegenda első rendezése, a *Hamu és vér* volt, amelynek legnagyobb érdekessége, hogy vegyes szereposztással, francia és román színészekkel készült – székelyföldi kúriákban és környékeiken (Perkő, Nagyajta, Kőrispatak). A címét meg nem hazudtoló, klasszikusan érzelgős, némi gicscset is felvonultató, nagycsaládos drámában egy Franciaországból (vélhetően Romániába) esküvőre hazatérő anya és gyerekei egy, három család közti régi konfliktus kellős közepébe cseppennek, semmit sem sejtve a véres hagyatékról, amelyet vállalniuk kell. A sokat ígérő történet irodalmi alapanyagból készült, és meg is látszik rajta: gyönyörű környezetben fehéringes emberek irodalmat vágnak egymás fejéhez.

Egy erős és egyre erősödő fesztivál vendégei voltunk az idén is, amely viszont talán épp ezért egyre inkább elveszíti lokális, kolozsvári jellegét (idén már másodszor szervezik meg kisebb verzióját Szebenben és Bukarestben is). Vajon jövőre lesz-e mozi a TIFF számára, vagy a Magyar Filmszemléhez hasonlóan szinte teljesen a plázába szorul vissza?

PAPP ATTILA ZSOLT

Minden helyzetben idegen
– TIFF 2009, Magyar Nap –

A kolozsvári Transilvania Nemzetközi Filmfesztivált (TIFF) eddig sem lehetett a magyar filmművészet iránti érdektelenséggel vádolni, az idén viszont kifejezett „erdélyimagyarosodásnak" lehettünk tanúi. A Románia legrangosabb filmfesztiváljaként számon tartott szemlén 2009-ben is megrendezték a Magyar Napot, amely kortárs magyar filmek, illetve a magyar mozgókép jelenlegi helyzetét érintő események – némiképp szubjektív szelekción alapuló – seregszemléje kíván lenni. Az idei TIFF-en feltűnő volt az erdélyi magyar szerzők által jegyzett alkotások jelentős mennyisége – a filmfesztivál, úgy tűnik, komolyan vette a nevében szereplő erdélyiséget, és az eddigieknél jobban megnyitotta kapuit a Romániában élő, fiatal vagy kevésbé fiatal magyar filmalkotók munkái előtt. Ennek megfelelően, Hajdu Szabolcs *Off-Hollywood*ja, Keményffy Tamás *Mázli* című vígjátéka vagy Gigor Attila briliáns elsőfilmje, *A nyomozó* mellett az érdeklődők ifjú erdélyi magyar rendezők (részben a Sapientia-EMTE fotó, film, média szakának „neveltjei") rövidfilmjeit, dokumentumfilmjeit vagy épp erotikus műveit is megtekinthették. Nem a Magyar Nap keretében vetítették, de főszereplői és forgatási helyszínei miatt ebbe a sorba illeszthető Peter Strickland balladás hangulatú filmje, a *Varga Katalin is*. Arról nem beszélve, hogy a fesztivál versenyprogramjában Magyarországot egy kolozsvári magyar direktor, Lakatos Róbert filmje képviselte – Közép-Kelet-Európának néha vannak ilyen fintorai...

Illő és muszáj tehát válogatni a magyar (s azon belül transzszilván) felhozatalból, hiszen volt néhány eseményszámba menő vetítés. Átnézve a kínálatot, mintha adná magát egy szempont: az idegenség sokféle hiposztázisa, a kívülállás mint létmód és szituáció szerfelett foglalkoztatja a legújabb magyar film alkotóit. Határon innen és túl, ahogy mondani szokás kenetteljesebb körökben.

Kínai védelem

Tompa Gábor *Kínai védelem* című, Csiki László elbeszélése alapján készült filmje persze nem ezért érdekes elsősorban. A film nem csak a színházi rendezőként nevet szerző Tompa életművében számít debütnek: ez a rendszerváltás utáni első olyan nagyjátékfilm, amelyet különböző kritériumok alapján erdélyi magyarnak lehet nevezni. Több mint tíz éve forgatták, és a Berlinálén bemutatták, de Romániában nem – úgyhogy a TIFF-es vetítés tulajdonképpen romániai ősbemutatónak számított.

Története nagyon közép-kelet-európai: főhőse, György Péter (Győry Emil) két évtizedes szibériai hadifogságból kerül haza, mosdatlan, szakállas remeteként, egy igen zavaros narratívával szabadulása körülményeiről. A világban, amelybe megérkezik, teljesen idegen és anakronisztikus jelenség: Horthy katonájaként a 60-as évek Romániájába csöppen, ahol ráadásul kommunizmus van. Személye gyanús, létezése kellemetlen, helyét nem leli – a történelem aktuális idején kívül találja magát. „Maga nem létezik", mondják ki róla a hatósági verdiktet, s ez a kíméletlen ítélet a film zárójelenetében válik megfellebbezhetetlenül valóságossá. A hely, amit keres, egykori faluja elsüllyedt a vízben: hősünk nemcsak jelen, de materializálható múlt nélküli emberré is válik ebben a szívszorító finálében.

A film valahogy mégsem áll össze, szerkezete túlságosan széttagolt, helyenként pedig érződik a *színházias* rendezés kéznyoma – a néhol szinte önkarikatúraszerűen tipologizált figurákat viszont feledteti az olyan elsöprő színészi jelenlét, mint a Maia Morgensterné. Tompa moziját azonban nem lehet *akármilyen* filmként kezelni: minden esetlensége ellenére mérföldkő, (ma már) filmtörténelem.

Bahrtalo!

Egészen másfajta stilisztikai minőséget eredményez az idegenség tapasztalatának felmutatása Lakatos Róbert első egész estés játékfilmjében – amely egyszersmind a második „erdélyi magyar"-nak számító nagyjátékfilm, a *Kínai védelem* után. A *Bahrtalo! (Jó szerencsét!)*, mint említettem, a TIFF versenyfilmjei között Magyarországot képviselte – s ez önmagában is fegyvertény, nemcsak a rendező számára, de a hazai magyar filmkészítés jövőbeni pozícióinak kiépítése szempontjából is. Egy kicsit jobban felkerültünk a térképre, ha úgy tetszik.

Apropó térkép: hőseink, Lali és Lóri kissé messze kerülnek Erdélytől, a világ túlsó felére, Egyiptomba. Az idegenség, a kulturális különbözőség itt humorforrássá válik, a szituációs dokumentarista stílus vígjátéki jelleggel párosul. A film talán legnagyobb erősségét az életteli, hiteles és szerethető karakterek jelentik; s bár Lakatos néhol veszélyesen ingadozik az improvizációra építő színészvezetés és az erőteljesebb rendezői tudatosság között, az epizodikus szerkezet inkább a film javára válik. Nem véletlen, hogy a *Bahrtalo!* a publikum egyik kedvencének bizonyult a kolozsvári szemlén, stábját vigasztalhatja, hogy a közönségszavazáson csak egy paraszthajszállal maradt el a valóban kiváló *Machan* mögött.

Az eddig leginkább dokumentumfilm-rendezőként ismert – ez irányú tapasztalatait a *Bahrtalo!*-ban is bőségesen kamatoztató – Lakatos Róbert ezzel az alkotásával megváltotta belépőjét a komolyan veendő nagyjátékfilm-szerzők klubjába. Ha nem vigyáz, végül ő készíti el a harmadik „erdélyi magyar" mozifilmet is.

A nyomozó

Ha már „belépőknél" tartunk: Gigor Attila első nagyjátékfilmje, *A nyomozó* a mindenkori magyar film élvonalába röpítette rendezőjét. A magyarországi mozgóképes prérin ez az opusz a legékesebb bizonyítéka annak, hogy érdemes felülvizsgálnunk az ún. művészfilm és az ún. közönségfilm közti éles határvonalak érvényességét. *A nyomozó* zavarbaejtően jó film: ezek után a legszigorúbb kritikusnak is ell kell ismernie, hogy egy kétségbevonhatatlan művészi értékkel bíró alkotásnak nem kell feltétlenül néző-elidegenítő eszközöket használnia. Mert krimi ugyan, bűnügyi film a javából, klasszikus gyilkossági szállal, a *film noir* műfaji tradíciójából ismerős stiláris megoldásokkal és vígjátéki elemekkel megspékelve – a filmbéli nyomozás mégis olyan tájakra vezet, amelyek a filozófia alapkérdéseivel határosak.

Főhőse, Malkáv Tibor kórboncnok, akinek haldoklik az édesanyja, ő pedig mindent megtenne megmentése érdekében – akár embert is ölne érte. Öl is. Csak azt nem tudja még, ki a számára addig ismeretlen áldozat; mindaddig, amíg levelet nem kap tőle, a sikeresen elvégzett művelet után... Anger Zsolt lenyűgöző a szenvtelen, „minden helyzetben idegen" (egyik női szereplő megfogalmazása) boncmester-gyilkos-nyomozó szerepében; az ő idegensége, magányossága egzisztenciális jellegű, és alapvetően önismereti problémákkal függ össze. Cselekedete végzetszerű pályára állítja, a sorsdrámát a film a rendkívül jól adagolt fekete humorral ellensúlyozza: Szophoklész találkozása ez Tarantinóval a boncasztalon.

Gigor Attila: A nyomozó

A fiatal rendező nagyon magasra tette a lécet, önmaga és pályatársai számára is – hátha eljövendő TIFF-es vetítések bizonyítják majdan, hogy sikerült (akár többször is) átugorni.

KÓDEX –

A nagy remények: unalmasak, mert lehetetlenek. A nagy remények arra figyelmeztetik az embert, hogy kitartóan, rutinosan újrafogalmazza a semmit. Hogy ellenséget lásson a szélben, a sötétben. Önmagában. Hogy soha tükörbe ne nézzen. Csak reméljen. Vakon. Csak üljön nyugodtan, míg végtagjai elfelednek járni. A nagy remények elfárasztják, bevégzik az életet. Az élet végül elhalkul, összecsukódik, elfelejtődik.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy ... Ki merje mondani, ki szólni eddig nem tudott? Beszédét ki fogja érteni? Aki egy állapotból nép(nev)et kovácsolt, mit fog ehhez szólni? Radírt fog: letörli. Kinek a történetét ceruzával írták, a papírhoz nem ragaszkodik, a betűkből kijár, kiszabadulni vágyik. Kinek a történetét mindig mások írták, abban a könyvben nem lakik igazság.

Azt mondtad, anyám, vegyek egy szerenádot, vidáman éljek. Nem tudtad, mi az, de jót akartál. Húzzam fel minden éjjel – kértél –, miként a vekkert szoktam, riasszam mindazt, ki ebben a világban aludni mer nyugodtan. Elmondtad, hol lelem, mikor nyit ki a boltos, sopánkodtál, hogy nem mehetsz te érte. Személyre szabott ének az, megvár, ne igyekezzek úgy vele.

A szentek könnyein járó haranghangok nedves kongó léptét csak az hallja, akinek *van* lelkiismerete. Akinek csak egy nyelve van. Akinek a nagypénteki napfogyatkozás örökké tartó félelem. Akinek menedéke a sötétség, nem a paloták fénye. Jó annak, kinek mások kövezték passióját, de jaj annak, kit önnön lelke kínoz majd halálra. Jó annak, kinek elméje több nyelvet elbír egyszerre, de jaj annak, ki mástól azt *a felet* is elvette.

Vannak vidékek, ahol az emberek szomorúságát a felejtés tetőzi. Ahol az Abszolútumot a lemondásban tudják felfedezni. Ahol habzó szájú szándékok serényen takarítanak: rendet raknak. Emléktelen tájat. Paradicsomsivatagot, ahol a főnixmadár örökké kelti a mítoszokat

Egy vidéken, nagypénteken, nem szólnak a harangok, a Rómába vezető úton nem menetelnek sem kísértetek, sem angyalok. Nagypénteken utat vágnak a kerepelő kopogások egyenest oda, ahol tűrik, de nem hagyják annyiban annak vétkét, ki a harangok nyelvét kivágta.

1987-ben hatalmas szélvihar tombolt. A harangokra rakódott porrengeteget néhány szegény ember szívére fújta. A halkuló kongás-emlékek raja a világot rettegésben tartja.

IANCU LAURA: *Passzió (Csángó passió).* *Magyar Napló*, XXI. évfolyam, 5. szám – 2009. május.

– INDEX

Andonisz Papadopoulosz rajza

MIÉRT HALLGATUNK – ZENÉT?

„Zarándoklás Beethovenhez”

Van egy kis könyvem: *Egy német muzsikus Párizsban.* (Milyen kicsi a világ: éppen a könyv tőszomszédságában van a Gershwin-patitúrám: *Egy amerikai Párizsban*). Az alcím kicsit furcsa: *Novellák és egyéb prózai írások*. A szerző, az 1920-as évek, tehát a múlt század eleji kiadás szerint Wagner Richárd, *így*, magyarosan írva. A fordítás is régies, ma már elavult, de a maga nemében szerintem érdekes is lehet. Az első fejezet címét választottam írásom élére, bár igazából azt akartam írni, hogy *Wagnerrel hallgatom (hallgatjuk) Beethovent.*

Ha Mozart, Beethoven előképe – egyes műveiben mintegy előlegezi a beethoveni világot – és ez könnyen bizonyítható tény, úgy Wagner folytatja, bizonyos értelemben befejezi, lezárja a zenében a beethoveni fejlődési vonalat (Brahms műveiben ez még szemléletesebben, mondhatni színpadiasan nyilvánul meg). Ezért érdekes Wagnert választani a Beethovenhez vezető út egyik vezetőjeként. *Képzeletbeli* „interjúja” Beethovennel nemcsak érdekes, de rendkívül tanulságos is, éppen a Wagner-zene megértése szempontjából. A „novella” indítása is frappáns: „Közép-Németországnak egyik középszerű városa a szülőföldem.

Jóformán nem is tudom, hogy tulajdonképpen mi volt a rendeltetésem, csak arra emlékszem, hogy egy estén, ezúttal először életemben, hallottam egy Beethoven-szimfónia előadását, azután kirázott a hideg, beteg lettem, és mire meggyógyultam, zenész voltam.”

Az „interjú” szövegébe Wagner belecsempészett néhány érdekes gondolatot, hogy hogyan hallgatja Beethoven zenéjét. Beethovennel mondatja el ezeket: „A hangszerekben a teremtés és a természet ősorgánumai jelentkeznek: az, amit kifejeznek, sohasem határozható meg pontosan és világosan, mert hiszen azokat az ősi érzelmeket fejezik ki, amelyek az első alkotás káoszából keletkeztek, amikor talán még ember sem volt, aki szívébe fogadhatta volna őket. Egészen más az emberi hang géniusza! Az emberi szívet, annak tökéletes, egyéni érzelmeit képviseli. A karaktere ugyan korlátolt ezáltal, de határozott és világos.

Hozzák tehát egymás mellé ezt a két elemet, egyesítsék őket! Állítsák szembe a vad, a végtelenségig szárnyaló ősi érzelmekkel, melyeket a hangszerek képviselnek, az emberi szívnek az emberi hang által képviselt tiszta, tökéletes érzelmeit. E második zenei elem hozzájárulása jólesően és enyhítően fog hatni az ősi érzelmek küzdelmére, bizonyos egységes irányt fog adni folyamatának, az emberi szív pedig éppen, mert ama ősi érzelmeket fogadja be, végtelenül erősödik, és képes lesz arra, hogy a magasztosnak addig csak bizonytalan sejtését tudatosságra változtatva világosan érezze. – Beethoven ekkor, mintegy kimerülten, elhallgatott. Azután könnyed sóhajtással folytatta: – A feladat megoldására irányuló kísérletek természetesen sok akadályba ütköznek. Ahhoz, hogy az ember énekelhessen, szavakra van szüksége. De ki tudná szavakba foglalni azt a költészetet, amely alapjául szolgálhatna az elemek ily egyesítésének? A költeménynek a háttérben kell maradnia, mert a szavak gyengék ily feladat megoldásához. – Nemsokára alkalma lesz megismerkedni egy új kompozíciómmal, amely emlékeztetni fogja mindarra, amiről most beszéltem. Ez egy szimfónia, énekkarokkal. Fel kell hívnom a figyelmét arra, milyen nehéz dolog volt a segítségül hívott költészet fogyatékosságaiból támadó visszásságokat leküzdenem. Végülis elhatároztam, hogy Schillerünknek *Az örömhöz* című szép himnuszát fogom felhasználni. Mindenesetre nemes és magasztos költemény, ha nagyon is távol áll attól, hogy kifejezze mindazt, amit jelen esetben a világon semmiféle vers sem tud kifejezni.”

Wagner a *Kilencedik szimfónia* talán legelső, de mindenképpen egyik legnagyobb szószólója. Írása – *Jelentés Beethoven kilencedik szimfóniájának Drezdában, 1846-ban tartott előadásáról és a szimfónia magyarázata* – kortörténeti dokumentum. A mű előadásának problémáit feltáró elemzése pedig máig érvényes tudományos-művészi munka. Ebből idézünk egy mondatot: „Beethoven a zenekarban olyan előadási lehetőséget tételezett fel, amilyent az még mai napig sem tudott elérni, az előadásnak a zenekar részéről épp olyan zseniálisnak kell lennie, mint amilyen a mester koncepciója volt.”

TERÉNYI EDE

HOL–

Átadták a Communitas Alapítvány alkotói ösztöndíjait május 29-én Marosvásárhelyen. Irodalom kategóriában idén Farkas Wellmann Endre, Keszeg Anna, Király Zoltán, Láng Orsolya, Papp Attila Zsolt, Szenkovics Enikő, Szőcs Attila, Varga Melinda és Zsigmond Andrea pályázata részesült kedvező elbírálásban.

Június 4. és 8. között tartották a 80. Ünnepi Könyvhetet és a 8. Gyermekkönyvnapokat Magyarországon. A rendezvénysorozatot Lator László Kossuth-díjas költő nyitotta meg. A hagyományos budapesti helyszínek – a Vörösmarty tér, a Deák Ferenc és a Váci utca – mellett idén is számos vidéki városban rendeztek könyvheti programokat. Összesen 105 kiadó kínálta portékáit – 86 magyarországi és 19 határon túli –, köztük 356 könyvújdonságot. A Könyvhét alapítója, Supka Géza tiszteletére a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése a Kossuth Kiadóval közösen reprint kiadásban megjelentette az általa szerkesztett *Literatura* folyóirat 1929-es, első könyvheti különszámát.

A Magyar Írószövetség Ünnepi Könyvhetet megnyitó rendezvényén mutatták be a *Pályatükrök – Húsz portré fiatal alkotókról* című kötetet. Az eseményre június 3-án került sor Budapesten, az írószövetség klubjában. A *Pályatükrök* a Magyar Írószövetség negyven évnél fiatalabb alkotói közül húsz íróról, költőről – köztük erdélyi szerzőkről – szóló írások gyűjteménye, Bakos Zoltán fényképész fotóival.

Szilágyi István, a *Helikon* főszerkesztője nyitotta meg a Könyvhetet június 4-én Balatonfüreden. Az író a továbbiakban a Jókai Napok díszvendége volt.

Dráma- és színháztörténeti tárgyú, nemzetközi konferenciát szervezett *(Dráma)szövegek metamorfózisa. Kontaktustörténetek* címmel az Interkulturali-THÉ Egyesület június 4. és 7. között a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen és az Erdélyi Múzeum-Egyesület székházában. Az előbbi intézmények mellett a tanácskozásnak a Kolozsvári Akadémiai Bizottság, a kolozsvári Osztrák Könyvtár és a német Thalia Germanica Kutatócsoport is társszervezője volt. A tanácskozásra, amelynek munkálatai magyar, német, angol, francia nyelven folytak, több európai országból érkeztek kutatók – Ausztria, Finnország, Franciaország, Horvátország, Lengyelország, Magyarország, Németország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Szerbia, Szlovákia –, sőt volt egy brazíliai előadó is.

Bréda Ferenc, Karácsonyi Zsolt és Szántai János olvasott fel június 11-én a székelyudvarhelyi G. Pubban. Az est keretében fellépett a De La Funk zenekar.

A József Attila Kör (JAK) szerzői, Csehy Zoltán, Csobánka Zsuzsa és Király Levente tartottak felolvasóestet a Korunk Akadémia meghívására a kolozsvári Café Bulgakovban, június 12-én. A vendégekkel Balázs Imre József, a *Korunk* főszerkesztője beszélgetett.

***É**lő nyelv, élő irodalom – hagyomány és kihívások* címmel rendezik meg augusztus 12-14. között a 37. Tokaji Írótábort. Az irodalmi estek, előadások mellett a résztvevők kirándulnak Széphalomra, felavatják Kazinczy Ferenc és Radnóti Miklós emléktábláját. Bemutatkoznak a *Hitel, Forrás, Műút, Agria, A vörös postakocsi* című folyóiratok.

–MI

Rahmanyinov

VÍZSZINTES

1. *Szergej Vasziljevics Rahmanyinov (1873-1943), orosz zeneszerző operája.* 11. Halom, kupac. 12. Keleti meditációs torna. 13. Annyi mint, röviden. 14. Arra a helyre borul. 16. Meg nem határozott személy. 18. ... Amos, énekesnő. 19. Csak félig! 21. Hozzátartozó. 22. A trícium és a molibdén vegyjele. 23. Dudás nép. 25. Űrkutató program. 26. Római kettes. 27. Marháknak adott nyalnivaló porciója. 29. Ligethatárok! 30. Csukott. 31. Orosz félsziget. 34. Képző, a -va párja. 35. Trinidad és ...; állam Közép-Amerikában. 37. Népiesen juttat. 38. Harckocsi. 40. Női név. 41. Essen centruma! 42. Erre a helyre jegyez. 44. A lítium vegyjele. 45. Orosz város. 46. Amely időben. 48. ... talál: pontosan céloz. 50. Napisten az ókori Egyiptomban. 51. Szórványos női név. 53. Bűnéért megfizet. 54. *Rahmanyinov szimfonikus költeménye.*

FÜGGŐLEGES

1. Törülköző anyaga. 2. Lengyel város polgára. 3. Törekvő. 4. Rigó és hegedű jelzője is lehet. 5. Üreges henger. 6. Páratlan sajt! 7. A kobalt és a vanádium vegyjele. 8. Kettőzve: gélképző poliszacharid. 9. Nótás. 10. Szoknya és káposzta is van ilyen. 15. Fémipari szakmunkás. 17. Kipling szürke farkasa. 20. Rejtjel kulcsa. 23. Rövidnadrág. 24. Porszívózik. 27. Sárfoltok! 28. Román költő, Ady barátja (Octavian). 30. Muzikális. 32. Patás állat. 33. Addsza! 34. Mézgyűjtő erdei rovar. 36. Táncos mulatság. 37. Primitív földművelő eszköz. 38. Pápai hármas korona. 39. Elvetett mag igéje. 41. Sebészkés. 43. Hibázik a tornász. 45. Méneséről híres település Magyarországon. 47. Mária egyik beceneve. 49. Becézett Elemér. 52. Dániai gépkocsik nemzetközi jelzése.

BOTH LÁSZLÓ

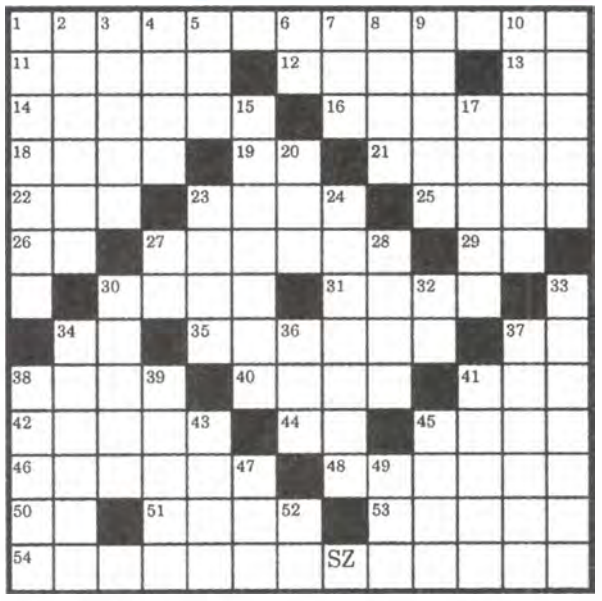

A **Helikon 12.** számában közölt *Dvořák* című rejtvény megfejtése: *Stabat mater; Szláv táncok; Jakobinusok.*

TÁMOGATÓINK:
Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap
Kolozsvár Város Tanácsa
Szülőföld Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő-helyettes: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Felelős titkár: **SIGMOND ISTVÁN**
Főmunkatárs: **KIRÁLY LÁSZLÓ**, **SZŐCS ISTVÁN**
Szerkesztőség: **DEMETER ZSUZSA**: kritika, **MÓZES ATTILA**: próza, **PAPP ATTILA ZSOLT**: társművészetek, **NAGY MÁRIA**: olvasószerkesztő, **RÁKOSSY TIBOR**: műszaki szerkesztő

Számítógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220–6288 Honlap: **www.helikon.ro**